

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย

ไทยเป็นประเทศที่ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่ม แต่ละกลุ่มมีความแตกต่างกันทางเชื้อชาติ และวัฒนธรรม แต่ประชาชนก็สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ มีลักษณะเด่นอันแสดงถึงเอกลักษณ์ของตน คือกลุ่มคนที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษทางสายเลือด และบรรพบุรุษทางวัฒนธรรมเดียวกัน กลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันมีความรู้สึกผูกพันทางสายเลือด และทางวัฒนธรรมอยู่ด้วยพร้อม ๆ กันไป เป็นความผูกพันที่ช่วยเสริมเอกลักษณ์ของบุคคล และชนชาติพันธุ์ และขณะเดียวกันก็สามารถก่อให้เกิดความรู้สึกที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันไว้ (อมรา พงศาพิชญ์, 2537, หน้า 157) ท่ามกลางความหลากหลายทางกลุ่มชาติพันธุ์ส่งผลให้เกิดพหุวัฒนธรรมเกิดอย่างมากมายเช่นกัน แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์จึงมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง

นักวิชาการได้แบ่งกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ในประเทศไทย โดยอาศัยตามลักษณะกลุ่มภาษาที่แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ใช้ ออกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ 1. กลุ่มชาติพันธุ์ที่ใช้ภาษากลุ่มตระกูลภาษาจีน - ทิเบต เช่น กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง Karen โดยที่นักประวัติศาสตร์สันนิษฐานว่ามีถิ่นเดิมอยู่ในดินแดนตะวันออกของทิเบต แล้วเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศจีนเมื่อราว 733 ปีก่อนพุทธกาล ชาวจีนเรียกว่า “ชนชาติโจว” ภายหลังถูกชาวจีนรุกราน เมื่อ พ.ศ. 207 จึงพากันหนีลงมาอยู่บริเวณลุ่มน้ำแยงซี ต่อมาเกิดปะทะกับชนชาติไทจึงถอยร่นลงมาอยู่ตามลุ่มน้ำโขงและแม่น้ำสาละวินในเขตพม่า กะเหรี่ยงเคลื่อนย้ายลงมาอยู่ตอนใต้ก่อนชนชาติไทแต่มาหลังพวกตระกูล มอญ-เขมร (ขจิตกัย บุรุษพัฒน์, 2538, หน้า 67) 2. กลุ่มชาติพันธุ์ที่ใช้ภาษากลุ่มตระกูลภาษาม้ง-เมี่ยน เช่น เมี่ยน (เย้า) Mien (Yao) ซึ่งเป็นกลุ่มชนที่มีเชื้อสายจีนเดิม ชนเผ่านี้เรียกตัวเองว่า “เมี่ยน” ซึ่งแปลว่ามนุษย์ และมีชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “เย้า” ถิ่นเดิมของเมี่ยนอยู่ทางตะวันออกของมณฑลไกวเจา ยูนนาน หูหนาน และกวางตุ้ง ในประเทศจีน ต่อมาการทำมาหากินฝืดเคืองและถูกรบกวนจากชาวจีนจึงได้อพยพลงมาทางใต้ เข้าสู่เวียดนาม ลาว พม่า เชียงตุง และภาคเหนือของไทย (ขจิตกัย บุรุษพัฒน์, 2538, หน้า 48) 3. กลุ่มชาติพันธุ์ที่ใช้ภาษาตระกูลภาษาออสโตรเนเซียน เช่น มอเก็น Moken หรือยิปซีทะเล เป็นกลุ่มชนร่อนเร่อยู่ในบริเวณทะเลอันดามัน คนส่วนใหญ่เรียกกลุ่มชาติพันธุ์นี้ว่า “ชาวเล” เนื่องจากพวกเขาเป็นผู้ที่มีชีวิตอยู่ในท้องทะเลเป็นส่วนใหญ่ กลุ่มคนที่ใช้ภาษามลายูเรียกคนกลุ่มเหล่านี้ว่า “โอรังละอูต” ซึ่งแปลว่าคนทะเล ชาวพม่าแถบหมู่เกาะมะริด เรียกชนกลุ่มนี้ว่า “เสดุง” “เส

ลอง” หรือ “เสลอน” แต่ชาวเลเรียกตัวเองว่า “มอเก็น” หรือ “เมาเก็น” เดิมชาวเลก็มีถิ่นฐานอยู่บนพื้นแผ่นดินใหญ่แต่ถูกรุกรานจากพวกมลายูมากขึ้นก็พากันอพยพลงเรือหนีไปตามเกาะต่าง ๆ จนกลายเป็นต้องใช้ชีวิตบนเรือตลอดมา (ประเทือง เครือหงส์, 2539, หน้า 23-24) 4. ชชาติพันธุ์ในประเทศไทยที่ใช้ภาษากลุ่มตระกูลภาษาไท – กะได เช่น ไทดำ (ลาวโซ่ง) Black Tai เดิมอาศัยอยู่ทั่วไปบริเวณมณฑลทกวางสี ยูนนาน และตังเกี๋ย ถูกกวาดต้อนเข้าสู่ไทยสมัยธนบุรีพร้อมกับพวกลาวเวียงจันทน์ ไทดำเข้ามาอยู่บริเวณจังหวัดเพชรบุรี ที่เรียกว่าลาวซ่งดำเพราะนิยมนุ่งห่มด้วยเสื้อผ้าสีดำ แต่ไทดำมีผิวขาวคล้ายคนจีน คำว่า “ซ่ง” หรือ “ส้วง” แปลว่ากางเกง จึงเรียกคนเหล่านี้ตามเครื่องนุ่งห่มว่า ลาวซ่งดำ หรือลาวโซ่ง (สมทรง บุรุษพัฒน์, 2524, หน้า 6) และ 5. กลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทยที่ใช้ภาษากลุ่มตระกูลภาษาออสโตรเอเชียติก เช่น กูย Kuy ที่มีถิ่นเดิมอยู่บริเวณตอนเหนือของเมืองกำปงธม ราชอาณาจักรกัมพูชา ชาวกูยเคยเป็นรัฐอิสระ ช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 เคยส่งทูตมาค้าขายกับอยุธยาและเคยช่วยกษัตริย์เขมรปราบขบถ ต่อมาเขมรได้ใช้อำนาจทางทหารปราบชาวกูยและผนวกอาณาจักรเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของเขมร ชาวกูยชอบการอพยพเพื่อแสวงหาที่ดินอุดมสมบูรณ์เพื่อการเพาะปลูก ชาวกูยอพยพขึ้นเหนือเข้าสู่เมืองอัตตะปือ แส่นปาง จำปาศักดิ์ และสารวันทางตอนใต้ของลาว รวมทั้งอพยพข้ามลำน้ำโขงเข้าสู่ภาคอีสานของไทยทางด้านแก่งสะพือ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี หลังจากนั้นลูกหลานชาวกูยแยกย้ายกันไปตั้งบ้านเรือน ชาวกูยอพยพเข้าประเทศไทยครั้งใหญ่ในสมัยปลายอยุธยา (พ.ศ. 2245 - 2326) ชาวกูยที่อพยพมามีหัวหน้าของตัวเอง คนไทยเรียกชาวกูยว่า “เขมรป่าดง” ชาวกูยเรียกตัวเองว่า “กูย” “กูย” “โกย” หรือ “กวย” ซึ่งแปลว่าคน ส่วนคำว่า “ส่วย” นั้น ชาวกูยเองไม่ค่อยยอมรับชื่อนี้ (โสฬส ศิริไสย์ และคณะ, 2538, หน้า 2 - 5)

กลุ่มชาติพันธุ์เขมรเป็นหนึ่งในกลุ่มชาติพันธุ์ที่ใช้ภาษากลุ่มตระกูลภาษาออสโตรเอเชียติก และเป็นหนึ่งในกลุ่มชาติพันธุ์หลาย ๆ กลุ่มที่มีอยู่ในประเทศไทย ความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์เขมรกับชนชาติไทยและแผ่นดินไทยเริ่มต้นขึ้นตั้งแต่อาณาจักรกัมพูชาที่ชาติพันธุ์เขมรปกครอง กำลังเจริญรุ่งเรืองราวช่วงต้นของกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีแผ่นดินไทย และมีความสัมพันธ์เรื่อยมาจนเข้าสู่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นช่วงเวลาที่ประเทศตะวันตกเข้ามาล่าอาณานิคมในแหลมสุวรรณภูมิ จนกระทั่ง พ.ศ. 2449 หลังจากที่ไทยปกครอง เมืองพระตะบอง เสียมราฐ ศรีโสภณมาเป็นเวลาหลายทศวรรษ ไทยไม่สามารถต่อกรแสนยานุภาพทางทหารของฝรั่งเศสได้ ไทยจำต้องยกทั้ง 3 เมืองให้อยู่การปกครองของฝรั่งเศสเพื่อแลกจังหวัดตราดและจันทบุรี เพื่อยุติกรณีพิพาทและหาข้อยุติเกี่ยวกับเส้นเขตแดนระหว่างไทยกับเขมรที่ปกครองโดยฝรั่งเศส จากนั้นไทยได้ทำสนธิสัญญากับฝรั่งเศส ใน พ.ศ. 2446 และ พ.ศ. 2449 เพื่อตั้งคณะกรรมการขึ้นมาปักปันเขตแดน และไทยให้ฝรั่งเศสดำเนินการทำแผนที่

เพื่อเป็นปึกปิ่นเขตแดน ช่วงเวลานี้ฝรั่งเศสและอังกฤษ ที่ได้เข้ามาล่าอาณานิคมและสามารถยึดครองประเทศต่าง ๆ บนแหลมสุวรรณภูมิไปอยู่ในการปกครองของตนเองหลายประเทศ และฝรั่งเศสและอังกฤษได้สอนให้ “ประชาชนในแหลมสุวรรณภูมิได้รู้จักคำว่าประเทศ และรู้จักการแบ่งเส้นเขตแดนกันอย่างชัดเจน” เป็นเหตุให้กลุ่มชนชาวเขมรที่อยู่ตามแนวพรมแดนระหว่างไทยกับกัมพูชาจึงถูกแบ่งออกเป็นสองกลุ่ม คือกลุ่มที่เป็นประชาชนชาวกัมพูชาและกลุ่มที่เป็นประชาชนชาวไทย

หลังจากที่เสียพระตะบอง เสียมราฐ ศรีโสภณ กลับไปอยู่ในการปกครองของกัมพูชาได้ 34 ปีกระทั่ง พ.ศ. 2483 ประเทศไทยภายใต้การปกครองของรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม เห็นว่าประเทศฝรั่งเศสกำลังอ่อนแอจากการแพ้สงครามต่อเยอรมนี จึงใช้โอกาสที่ฝรั่งเศสขอให้ไทยลงสัตยาบัน “สนธิสัญญาไมร์ภรณกันและกัน” ไทยได้ขอให้ฝรั่งเศสปรับปรุงพรมแดนที่ไทยเห็นว่าไม่ได้รับความเป็นธรรม แต่ฝ่ายฝรั่งเศสปฏิเสธ เป็นเหตุให้ไทยและฝรั่งเศสเกิดความขัดแย้งและบานปลายเป็น “สงครามอินโดจีน” จนประเทศญี่ปุ่นต้องเข้ามาไกล่เกลี่ยจนเกิดเป็น “อนุสัญญากรุงโตเกียว พ.ศ. 2484”^{*} ไทยจึงได้พระตะบอง เสียมราฐ ศรีโสภณ กลับมาอยู่ในการปกครองอีกครั้งหนึ่ง แต่หลังจากที่สงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง ไทยต้องการสมัครเข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติและเหตุผลบางประการไทยจำต้องยกดินแดนที่ได้มาตามอนุสัญญากรุงโตเกียว ซึ่งรวมจังหวัดพระตะบอง เสียมราฐ ศรีโสภณ คืนให้ประเทศฝรั่งเศสตาม “อนุสัญญากรุงวอชิงตัน ดี.ซี. พ.ศ. 2489” ดินแดนทั้ง 3 จังหวัดจึงกลับไปอยู่ในการปกครองของราชอาณาจักรกัมพูชาจนถึงปัจจุบัน

ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าประเทศไทยมีความเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิดกับชนชาติพันธุ์เขมรที่เป็นกลุ่มชนส่วนใหญ่ของราชอาณาจักรกัมพูชาในปัจจุบัน จึงเป็นเรื่องที่ไม่แปลกประหลาดแต่อันใดที่ประเทศไทยจะพบร่องรอยทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับโบราณสถานที่มีศิลปะแบบเขมรหรือขอม และมีพลเมืองไทยที่มีเชื้อสายเขมรอาศัยอยู่ในแผ่นดินไทยเป็นจำนวนมาก

* อนุสัญญาโตเกียว (Tokyo Convention, อนุสัญญาสันติภาพโตเกียว หรือ สนธิสัญญาโตเกียว เนื่องจากแต่ก่อนคนไทยเรียกกรุงโตเกียวว่ากรุงโตเกียว) เป็นอนุสัญญาสันติภาพจากกรณีพิพาทอินโดจีนใน พ.ศ.2484 ขณะที่การรบยังไม่สิ้นสุดนั้น ประเทศญี่ปุ่นซึ่งเป็นประเทศมหาอำนาจในเอเชียขณะนั้น ได้เข้ามาไกล่เกลี่ย ซึ่งประเทศไทยและฝรั่งเศสได้ตกลง และหยุดยิงในวันที่ 28 มกราคม พ.ศ.2484 ก่อนจะมีการเจรจาในวันที่ 11 มีนาคม พ.ศ.2484 ณ กรุงโตเกียว โดยมีนายโซสุเกะ มัตสึโอกะ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศญี่ปุ่น เป็นหัวหน้าคณะฝ่ายญี่ปุ่น ฝ่ายไทยมีพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าวรณ โทษากร กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ที่ปรึกษานายกรัฐมนตรีและกระทรวงการต่างประเทศไทยเป็นหัวหน้าคณะ และฝ่ายฝรั่งเศสมี อาร์เชน อังรี เอกอัครราชทูตฝรั่งเศสประจำกรุงโตเกียวเป็นหัวหน้า ก่อนจะมีการลงนามในอนุสัญญาโตเกียวในวันที่ 9 พฤษภาคม พ.ศ.2484 โดยมีกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์เป็นหัวหน้าคณะลงนาม จากอนุสัญญานี้ทำให้ไทยได้ดินแดนฝั่งขวาของหลวงพระบาง, จำปาศักดิ์, ศรีโสภณ, พระตะบอง และดินแดนในกัมพูชา คืนมาจากฝรั่งเศส และได้นำมาแบ่งเป็น 4 จังหวัดคือ จังหวัดพระตะบอง, จังหวัดพิบูลสงคราม, จังหวัดนครจำปาศักดิ์ และจังหวัดลานช้าง

จากการสืบค้นข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับชาวเขมรในประเทศไทย ทำให้เชื่อได้ว่าสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1. กลุ่มชนชาวเขมรที่อาศัยอยู่ในดินแดนไทยตามแนวพรมแดนไทย - กัมพูชา โดยกลุ่มชนเหล่านี้ได้อาศัยอยู่มาตั้งแต่ยังไม่มี การแบ่งแยกดินแดนและการขีดแบ่งพรมแดนระหว่างไทยกับกัมพูชาอย่างชัดเจน ซึ่งส่วนใหญ่อาศัยอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง หรืออีสานใต้ ได้แก่ จังหวัดจังหวัดสุรินทร์ จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดศรีสะเกษ และจังหวัดอุบลราชธานี และภาคตะวันออก ได้แก่ จังหวัดสระแก้ว จังหวัดตราด และจังหวัดจันทบุรี ซึ่งนักวิชาการได้บัญญัติศัพท์ทางวิชาการเรียกกลุ่มชาวเขมรที่อยู่ในประเทศไทย กลุ่มนี้ว่าคือ “เขมรสูง”* หรือ “เขมรถิ่นไทย” หรือ “ชาวไทยเขมร”** (สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และคณะ, 2531, หน้า 16) โดยชาวเขมรกลุ่มนี้เรียกตัวเองว่า “ขแมร์ลือ” และมีความหมายว่าเขมรสูงเช่นเดียวกัน ซึ่งกลุ่มชนเหล่านี้ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมของกลุ่มไว้อย่างเหนียวแน่น มีปรับเปลี่ยนไปบ้างก็เพื่อให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของบริบทที่กลุ่มชนเผชิญอยู่

2. ชาวไทยเขมรที่ถูกกวาดต้อนจากราชอาณาจักรกัมพูชาสมัยอดีต จากกองทัพของไทยที่เข้าไปทำสงครามในแผ่นดินเขมรและเมื่อได้รับชัยชนะก็จะกวาดต้อนครอบครัวชาวเขมรเข้ามาอยู่ในดินแดนไทย ด้วยเหตุผลเพื่อเพิ่มจำนวนประชากรในดินแดนไทยและลดจำนวนประชากรดินแดนศัตรู เช่น กลุ่มชาวไทยเขมรในจังหวัดฉะเชิงเทราเป็นกลุ่มชนที่ถูกกวาดต้อนมาสมัยสมเด็จพระนเรศวรที่ยกทัพไปตีเขมร พ.ศ. 2136 และเมื่อได้รับชัยชนะก็ได้กวาดต้อนคนเขมรกลับมายังอยุธยา เมื่อเดินทางมาถึงบริเวณฉะเชิงเทราชาวเขมรที่ถูกกวาดต้อนเห็นว่าเป็น ชัยภูมิเหมาะสมจึงพากันปลูกบ้านเรือนบริเวณนี้ (ลักษณะ ชาญ, 2546, บทคัดย่อ) ซึ่งปัจจุบันเป็นเวลา กว่า 400 ปี กลุ่มชาวไทยเขมรจังหวัดฉะเชิงเทรายังคงรักษาวัฒนธรรม ประเพณีของกลุ่มเอาไว้ อย่างเหนียวแน่น เช่น ประเพณีแซนตุนดา และแซนนะตา เป็นต้น และ 3. กลุ่มชาวเขมรที่อพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารของพระมหากษัตริย์ไทยสาเหตุจากภาวะสงครามที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องบนแผ่นดินกัมพูชา เช่น พระยาจินจันตุที่อพยพครอบครัวหนีเข้ามาในแผ่นดินไทยเข้า

* นักวิชาการได้บัญญัติศัพท์เรียกกลุ่มชาวเขมรที่อาศัยในประเทศไทยทั้งหมดว่า “ขแมร์กันดาล” หมายถึง “เขมรกลาง” แต่ชาวเขมรในกัมพูชาเรียกตัวเองว่า “ขแมร์” หมายถึงชาวเขมรทั้งหมดทั้งที่อยู่ในประเทศและต่างประเทศ แต่ชาวเขมรในกัมพูชาก็แบ่งตัวเองออกเป็น 3 พวก ได้แก่ 1.ขแมร์ลือ (เขมรสูง) หมายถึงชาวเขมรที่อยู่ทางตอนเหนือของประเทศกัมพูชา และชนเผ่าต่าง ๆ เช่น เผ่าพนง ขมุ ข่า ลัวะ เป็นต้น 2.ขแมร์กันดาล (เขมรกลาง) หมายถึงชาวเขมรที่มีพรมแดน และจังหวัดรอบข้างพรมแดน และ 3.ขแมร์กรอม หมายถึงชาวเขมรที่อาศัยอยู่ในประเทศเวียดนาม รวมทั้งชาวเขมรที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยเรียกกลุ่มชาวเขมรที่อาศัยอยู่ในกัมพูชาว่า “ขแมร์กรอม” หรือ “เขมรล่าง” แต่ชาวเขมรในประเทศไทยเรียกชาวเขมรที่อาศัยอยู่ในประเทศเวียดนามว่า “ขแมร์กรอม”

** ชาวเขมรที่อาศัยอยู่ในประเทศกัมพูชา จะเรียกชาวเขมรที่อาศัยในประเทศไทยว่า “เขมรไทย” หรือ “เขมรสุรินทร์” (ขแมร์สะเร็น) เพราะชาวไทยเขมรในจังหวัดสุรินทร์เป็นที่รู้จักกันผ่านเสียงเพลงและดนตรีที่โด่งดัง ชาวเขมรในกัมพูชาจึงใช้คำว่าเขมรสุรินทร์เรียกชาวไทยเขมรโดยทั่วไปที่อยู่ในประเทศไทย

พืงโพธิสมภณสมเด็จพระมหาธรรมราชาแห่งกรุงศรีอยุธยา (สิริ เปรมจิตต์, 2480, หน้า 62) หรือองค์จัญสนองเอี้ยที่เข้ามาพืงพระบรมโพธิสมภารพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นต้น (สิริ เปรมจิตต์, 2480, หน้า 154) โดยกลุ่มชนเหล่านี้บางส่วนได้อพยพกลับภูมิลำเนาเดิม ขณะที่บางส่วนยังคงปักหลักอยู่ดินแดนไทยต่อไป

ชาวไทยเขมรกับเมืองจันทบุรี

จันทบุรีเป็นจังหวัดที่มีพรมแดนติดกับราชอาณาจักรกัมพูชา (Kingdom of Cambodia) มีความยาวของพรมแดนถึงประมาณ 100 กิโลเมตร จันทบุรีจึงเป็นพื้นที่ที่มีชนชาวไทยเขมรอยู่อาศัยอยู่ตลอดแนวพรมแดนที่ติดกับจังหวัดบันเตียเมียนเจยของกัมพูชา โดยสามารถพบชาวไทยเขมรได้เป็นจำนวนมากในพื้นที่อำเภอสอยดาว และอำเภอโป่งน้ำร้อน* ประวัติศาสตร์เกี่ยวกับจันทบุรีมีหลักฐานที่เชื่อได้ว่าเป็นเมืองเก่าแก่ ที่มี “ชาวชอง” เป็นชนพื้นเมือง ชองเป็นกลุ่มชนที่มีภาษาพูดเป็นภาษาของตนเอง (ไม่มีภาษาเขียน) ซึ่งเป็นภาษาที่แตกต่างไปจากภาษาไทยและเขมร ตัวเมืองจันทบุรีดั้งเดิมยุคโบราณตั้งอยู่หน้าเขาสระบาปทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำจันทบุรีบริเวณใกล้เคียงกับวัดทองทั่วในปัจจุบัน พื้นที่บริเวณวัดทองทั่วได้มีการขุดพบศิลาจารึกและศิลาขุมประตู่ ที่นักวิชาการทางด้านโบราณคดีสันนิษฐานว่าเป็นเมืองนี้เคยเป็นเมืองเขมรมาแต่โบราณ แต่เดิมชาวบ้านเรียกเมืองนี้ว่า “เมืองนางกาไว” ตามชื่อผู้ปกครองเมืองสมัยนั้น โดยการขุดค้นหลักฐานทางโบราณคดียังได้พบศิลาจารึกที่เป็นอักษรสันสกฤต ที่มีเนื้อความว่า “เมืองจันทบุรีแต่เดิมชื่อเมือง “ควนกรบุรี” ตั้งมาประมาณ 1,000 ปีแล้วพลเมืองเป็นชาติชอง” ครั้นถึง พ.ศ. 1800 ได้มีการย้ายถิ่นฐานมาสร้างเมืองใหม่ที่บ้านหัววัง ตำบลพุงทลาย ซึ่งอยู่ใกล้กับแม่น้ำจันทบุรีในปัจจุบัน ต่อมา พ.ศ. 2200 ได้ย้ายมาสร้างเมืองใหม่ที่บ้านลุ่ม อยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำจันทบุรี (กระทรวงมหาดไทย, 2523, หน้า 1)

ด้วยเหตุที่จันทบุรีเป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานและเก่าแก่จังหวัดหนึ่งของประเทศไทย กลุ่มชนต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดจันทบุรีนอกจากชาวไทย และชาวชองคนพื้นเมืองที่ปัจจุบันสามารถพบได้บริเวณเชิงเขาสอยดาว และเขาคิชฌกูฏ พื้นที่อำเภอสอยดาว อำเภอโป่งน้ำร้อน อำเภอมะขาม และอำเภอเขาคิชฌกูฏ นอกจากนี้ยังมีกลุ่มชนอื่น ๆ อาศัยอยู่ในจังหวัดจันทบุรีด้วย ได้แก่ 1. “ชาวจีน” เนื่องจากจันทบุรีเป็นเมืองชายฝั่งทะเลตะวันออกที่อยู่บนเส้นทางการค้าระหว่างไทยและจีนมาแต่ยุคโบราณ จึงมีชาวจีนเข้ามาอยู่เป็นจำนวนมาก ส่วนมากจะอยู่ตามชายฝั่งทะเล เขตอำเภอลอง อำเภอแหลมสิงห์ และอำเภอท่าใหม่ 2. “ชาวญวน” เป็นกลุ่มคนที่อพยพมาจากประเทศเวียดนาม โดยเข้ามาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดจันทบุรีตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย ปัจจุบันอาศัยอยู่แถบริมแม่น้ำ

* จังหวัดจันทบุรีในปัจจุบัน (พ.ศ.2556) แบ่งเขตการปกครองเป็น 10 อำเภอ ประกอบด้วย อำเภอเมือง อำเภอท่าใหม่ อำเภอแหลมสิงห์ อำเภอลอง อำเภอมะขาม อำเภอนายายอาม อำเภอเขาคิชฌกูฏ อำเภอแก่งหางแมว และอำเภอโป่งน้ำร้อน

จันทบุรี และมีบางส่วนอยู่ในอำเภอขลุงและอำเภอท่าใหม่ 3. “ชาวกุหล่า” เป็นชนกลุ่มน้อยจากประเทศพม่า (เมียนมาร์) ที่เข้ามาอาศัยอยู่ในจันทบุรีช่วงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ชาวกุหล่าเป็นกลุ่มชนที่มีความชำนาญด้านการทำพลอย แต่เดิมชาวกุหล่ามาประกอบอาชีพทำพลอยและอาศัยอยู่ที่ตำบลบางกะจะ ต่อมาได้อพยพไปทำพลอย ที่บ่อไร่ ข้ามไปถึงบ่อไพลิน บ่อเวฬุ เขตอำเภอขลุง และได้กลับมาตั้งถิ่นฐานในเขตตัวเมืองจันทบุรี ช่วงหลัง พ.ศ. 2498 และ 4. “ชาวเขมร” ที่อาศัยอยู่ตามพรมแดนทางบกที่ติดกับราชอาณาจักรกัมพูชา (Kingdom of Cambodia) เขตอำเภอสอยดาว และอำเภอโป่งน้ำร้อน โดยอำเภอโป่งน้ำร้อนมีชาวเขมรอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากที่สุด

จากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นของผู้วิจัยพบว่าพื้นที่อำเภอโป่งน้ำร้อนสามารถพบว่ามีชนชาวไทยเขมรอาศัยอยู่เป็นส่วนใหญ่ถึง 3 ตำบล* ได้แก่ ตำบลคลองใหญ่ ตำบลเทพนิมิต และตำบลหนองตากง ซึ่งมีจำนวนมากกว่าร้อยละ 90 ของประชากรทั้งหมดที่อาศัยอยู่ในชุมชน โดยชุมชนทั้ง 3 ตำบลจะมีกลุ่มชนที่ไม่ใช่ชาวไทยเขมรมาอาศัยอยู่บ้างก็เพียงเล็กน้อยคือไม่เกินร้อยละ 10 ของประชากรทั้งหมด ส่วนใหญ่กลุ่มเหล่านี้เข้าอยู่ในชุมชนฐานะเขยหรือสะใภ้

พื้นที่ทั้ง 3 ตำบลของอำเภอโป่งน้ำร้อนที่มีชาวไทยเขมรอาศัยอยู่ จากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นของผู้วิจัยพบได้ว่าชาวไทยเขมรเหล่านี้เป็นกลุ่มชนกลุ่มเดียวกันกับกลุ่มชนชาวเขมรที่อาศัยอยู่ในประเทศกัมพูชาหรือส่วนอื่น ๆ ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น ประเทศเวียดนาม โดยชาวไทยเขมรในพื้นที่ทั้ง 3 ตำบลอยู่อาศัยมาตั้งแต่ก่อนที่ประเทศไทยจะมีการปักปันเขตแดนอย่างชัดเจนกับราชอาณาจักรกัมพูชา ซึ่งจัดทำโดยประเทศฝรั่งเศสที่เข้ามามีอำนาจปกครองเหนือกัมพูชา โดยการปักปันเขตแดนครั้งนี้ไทยต้องเสียเมืองพระตะบอง (พิบูลสงคราม) เมืองเสียมราฐ และเมืองศรีโสภณ (บันเตียเมียนเจย) ให้กับประเทศฝรั่งเศสหลังจากที่ไทยปกครองเมืองทั้ง 3 มาเป็นเวลายาวนานหลายทศวรรษ ส่งผลให้กลุ่มชนชาวเขมรในพื้นที่ 3 ตำบลถูกจัดแบ่งให้อยู่ฝั่งดินแดนประเทศไทย และได้กลายเป็นประชากรของไทยโดยสมบูรณ์ตามประกาศ “พระราชบัญญัติสำหรับทำบัญชีคนในพระราชอาณาจักร ร.ศ. 128” (พ.ศ. 2452) ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

ข้อมูลเบื้องต้นจากทั้ง 3 ตำบลที่เป็นชุมชนชาวไทยเขมร พบได้ว่าตำบลหนองตากงเป็นชุมชนที่มีขนาดประชากรมากที่สุด โดยข้อมูล พ.ศ. 2553 มีทั้งสิ้นประมาณ 8,832 คน และมีขนาดพื้นที่ 128.24 ตารางกิโลเมตร แบ่งเขตการปกครองเป็น 10 หมู่บ้าน (เทศบาลตำบลหนองตากง, 2555) จำนวนหมู่บ้านทั้งหมดจากการลงพื้นที่สำรวจของผู้วิจัยพบว่ามีหมู่บ้านที่ชาวไทยเขมรอาศัยเกินร้อยละ

* ปัจจุบัน (พ.ศ.2556) อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี ประกอบด้วย พื้นที่ 5 ตำบล ได้แก่ ตำบลโป่งน้ำร้อน ตำบลคลองใหญ่ ตำบลเทพนิมิต ตำบลหนองตากง และตำบลทับไทร

ละ 90 มีอยู่ 7 หมู่บ้าน ทั้ง 7 หมู่บ้านมีประชากรที่เป็นชาวไทยเขมรอาศัยอยู่ประมาณ 6,133 คน* และพื้นที่ตำบลหนองตาคงเป็นชุมชนที่ประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชนชาวไทยเขมรเก่าแก่ที่สุด โดยหมู่บ้านที่ประวัติศาสตร์เก่าแก่ที่สุดคือหมู่บ้านจางวางหมู่ที่ 2 ซึ่งตำนานตามคำผู้อาวุโสที่บอกกล่าวสืบต่อกันมาว่าหมู่บ้านจางวางก่อตั้งขึ้นราว พ.ศ. 2100 (พงษ์ศักดิ์ พลสุข, สัมภาษณ์, 14 ตุลาคม 2555) โดยตั้งแต่ก่อน พ.ศ. 2524 ตำบลหนองตาคงมีพื้นที่ขนาดใหญ่กว่าในปัจจุบัน หลังจาก พ.ศ. 2524 ได้แยกการปกครองมาเป็นตำบลเทพนิมิตอีก 1 ตำบล โดยปัจจุบันตำบลเทพนิมิตมีประชากรประมาณ 4,754 คน มีพื้นที่ประมาณ 74.2 ตารางกิโลเมตร แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 8 หมู่บ้าน มีประชากรที่เป็นชาวไทยเขมรอาศัยอยู่ถึง 7 หมู่บ้าน (องค์การบริหารส่วนตำบลเทพนิมิต, 2555) รวมมีประชากรที่เป็นชาวไทยเขมรประมาณ 3,715 คน** และตำบลคลองใหญ่ที่เนื้อที่ประมาณ 193.5 ตารางกิโลเมตร มีประชากรประมาณ 4,543 คน แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 7 หมู่บ้าน (เทศบาลตำบลคลองใหญ่, 2555) มีประชากรที่เป็นชาวไทยเขมรทุกหมู่บ้าน โดยรวมพื้นที่ทั้ง 3 ตำบลของอำเภอโป่งน้ำร้อน มีประชากรที่เป็นชาวไทยเขมรรวมกันประมาณ 14,391***

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ทั้ง 3 ตำบล เพราะชุมชนทั้ง 3 ตำบลมีความเกี่ยวเนื่องกันทั้งในเชิงรูปธรรมคือในอดีตเป็นพื้นที่เดียวกัน (ตำบลหนองตาคงกับตำบลเทพนิมิต) และเกี่ยวเนื่องเชิงนามธรรมคือชาวบ้านในชุมชนทั้ง 3 ตำบลเคยมีความสัมพันธ์กัน โดยอาจเป็นญาติพี่น้อง หรือเพื่อนบ้านที่เคยทำกิจกรรมทางสังคมกลุ่มเดียวกัน

ชาวไทยเขมรในชุมชนพื้นที่ 3 ตำบลของอำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี ถึงแม้ว่าปัจจุบันชุมชนจะประสบกับความเปลี่ยนแปลงมากมายที่เกิดขึ้นในชุมชน ทั้งด้านเศรษฐกิจที่มีการเปลี่ยนรูปแบบการปลูกพืชเพื่อยังชีพมาเป็นปลูกเพื่อการค้า ด้านสังคมที่มีเปลี่ยนแปลงด้านการปกครองจากหัวหน้าบ้านมาเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้านตามพระราชบัญญัติปกครองท้องถิ่น ร.ศ. 116 ประกาศใช้บังคับเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2440 หรือการเปลี่ยนด้านคมนาคมที่เคยใช้เกวียนเป็นพาหนะกลายมาเป็นรถยนต์ และด้านวัฒนธรรมที่รับเอาวัฒนธรรมภายนอกที่มากับความทันสมัยต่าง ๆ เข้ามาในชุมชน จนทำให้ประเพณี และพิธีกรรมความเชื่อบางอย่างที่ชาวไทยเขมรเคยปฏิบัติสืบต่อมาได้เริ่มเลือนหายไป

* คำนวณด้วยการนำตัวเลขประชากรทั้งหมดของตำบลหนองตาคง ลบด้วยจำนวนหมู่บ้านที่ไม่มีชาวไทยเขมรอาศัยอยู่ หรือมีอยู่ก็เพียงเล็กน้อย

** คำนวณด้วยการนำตัวเลขประชากรทั้งหมดของตำบลเทพนิมิต ลบด้วยจำนวนหมู่บ้านที่ไม่มีชาวไทยเขมรอาศัยอยู่ หรือมีอยู่ก็เพียงเล็กน้อย

*** ประมาณการด้วยการนำตัวเลขจำนวนประชากรของหมู่บ้านที่มีชาวไทยเขมรอาศัยอยู่ในทั้ง 3 ตำบล คือตำบลหนองตาคง ตำบลเทพนิมิต และตำบลคลองใหญ่ อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรีมารวมกัน

แต่ยังมีพิธีกรรมความเชื่อหลายอย่างที่ยังหลงเหลืออยู่และชาวชุมชนยังปฏิบัติต่อเนื่อง สืบต่อมาจากบรรพบุรุษ เช่น พิธีกรรม “แซนนะตา” หรือเซ่นเจ้าที่ ที่เชื่อกันว่าเป็นวิญญาณของ บรรพบุรุษที่ล่วงลับมาคอยทำหน้าที่ปกป้องรักษาคนในชุมชนให้พ้นจากภัยอันตรายต่าง ๆ โดยจะทำ พิธีเช่นสรงระหว่าง เดือน 3 – 5 ของทุกปี อีกทั้งยังมีพิธีกรรม “แซนคูนตา” หรือบุญวันสารท คือ พิธีเช่นสรงวิญญาณบรรพบุรุษของสายตระกูลที่ล่วงลับ พิธีกรรมจะมีอยู่ 2 ระยะ คือระยะแรกจัด ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ที่เรียกเป็นภาษาเขมรว่า “เบ็นตุง” ระยะที่สองจะทำพิธีวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 เรียกว่า “เบ็นทม” ช่วงเวลา 15 วัน ระหว่างเบ็นทมถึงเบ็นตุงชาวไทยเขมรจะมีประเพณีถือ สาทธ (กันเบ็น) โดยช่วงเวลากันเบ็นชาวไทยเขมรของแต่ละชุมชนจะผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันนำ ข้าวปลาอาหาร ที่เรียกว่า “จิ้งห้น” ไปถวายพระสงฆ์ที่วัดจนถึงวันเบ็นตุง รวมทั้งชาวไทยเขมรยังมี งานบุญสงกรานต์ที่เรียกว่า “บ็อนแคเจด” หรือบุญเดือนห้า เป็นงานบุญที่ถือปฏิบัติช่วงเทศกาล สงกรานต์โดยจัดเป็นระยะเวลา 3 วัน ตั้งแต่วันที่ 13 ถึงวันที่ 15 เมษายน ช่วงเวลาบ็อนแคเจดชาว ไทยเขมรจะมีประเพณีอีกแบบหนึ่งที่เรียกว่า “โงตอม” ซึ่งแปลว่าวันหยุด ที่เชื่อว่าช่วงสงกรานต์ทั้ง 3 วันทุกคนในชุมชนจะหยุดทำงานทุกประเภท และห้ามเข้าหรือออกจากชุมชน

ข้อมูลเบื้องต้นผู้วิจัยยังได้พบอีกว่าชาวไทยเขมรในชุมชนยังมีความเชื่อเรื่อง “กรูกำเนิด” หรือกรูกำเนิด ที่ว่าเด็กที่เกิดมาจะมีเทพเจ้าทำหน้าที่คอยปกป้องรักษาให้พ้นจากภัยอันตรายต่าง ๆ ซึ่ง เทพเจ้าจะติดตัวเด็กมาตั้งแต่แรกคลอดทุกคน โดยความเชื่อเดิมที่มีมาแต่ครั้งโบราณของคนใน ชุมชนก็จะอาศัยวิธีสังเกตจากสายรกที่ติดมากับตัวเด็กขณะที่คลอดออกมาว่ามีลักษณะใด และ นำไปเทียบกับความเชื่อเดิมก็จะทราบว่าเด็กคนนั้นจะมีเทพองค์ใดเป็นผู้คอยปกป้องรักษา อดีต การทำคลอดเด็กจะให้ “จมีอบ” หมอตำแยประจำชุมชนเป็นผู้ทำคลอด จมีอบเป็นผู้มีความรู้เรื่อง ด้านกรูกำเนิดจะเห็นว่าเด็กมีสายรกแบบใด จะมีเทพองค์ใดเป็นผู้คุ้มครอง แต่ปัจจุบันการทำคลอด อาศัยสถานพยาบาลที่มีเครื่องมือทันสมัยจึงไม่สามารถที่จะสังเกตได้ว่าสายรกที่ติดมากับตัวเด็กมี ลักษณะเป็นอย่างไร แต่คนในชุมชนก็ยังมีความเชื่อเรื่องกรูกำเนิดอยู่ จึงได้มีการปรับเปลี่ยน วิธีการจากเดิมที่ต้องสังเกตจากสายรก ก็ปรับเปลี่ยนด้วยการนำเอาวิธีการเสี่ยงทายหรือที่เรียกเป็น ภาษาเขมรว่า “นูน” มาเสี่ยงทายดูว่าเด็กที่เกิดมานั้นมีเทพองค์ใดเป็นเทพประจำตัวที่ติดตัวเด็กมา (ขจรศักดิ์ นพสาย, สัมภาษณ์, 17 กุมภาพันธ์ 2555) หรือการรักษาพยาบาลที่เอกลักษณ์เฉพาะถิ่นที่ เรียกเป็นภาษาเขมรว่า “โองปัะ” ที่แปลว่าจุดไฟที่ทอง เป็นพิธีกรรมรักษาอาการเจ็บป่วยที่ เกี่ยวกับอวัยวะภายในร่างกาย โดยสังเกตอาการเจ็บป่วยจากลักษณะผิปกติที่แสดงออกมาให้เห็น ภายนอกร่างกาย เช่น ท้องโต ตาเหลือง หรือลำไส้เลื่อน เป็นต้น

ด้วยความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่ชุมชนทั้ง 3 ตำบลได้รับ ซึ่งความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ ก่อให้เกิดเป็นแรงเสียดทานที่ส่งผลให้วัฒนธรรม ประเพณีและความเชื่อต่าง ๆ ที่ชาวชุมชนเคย

ปฏิบัติกันสืบต่อมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษเริ่มถูกลดทอนความสำคัญลงไป พิธีกรรมความเชื่อ บางอย่างอาจจะต้องสูญหายหรือตายไปกับคนที่นับถือพิธีกรรมนั้น ๆ เพราะไม่มีการสืบต่อจากคนรุ่นหลังที่เรียกตนเองว่าคนรุ่นใหม่ เช่น “เฮาปะลึง” หรือพิธีเรียกขวัญ และ “แกกรัวะ” หรือพิธีสะเดาะเคราะห์ (เมื่อด คณะพูล, สัมภาษณ์, 12 ตุลาคม 2555) ที่ปัจจุบันผู้ที่เป็นหมอพิธีเริ่มที่จะมีอายุมากขึ้น จึงเป็นการสุมเสี่ยงที่จะทำให้พิธีกรรมเหล่านี้จะต้องสาบสูญไปถ้าไม่มีผู้ใดผู้หนึ่งสืบทอดหรือใช้วิธีการอื่น ๆ ที่จะดำรงรักษาพิธีกรรมความเชื่อเหล่านี้เอาไว้

นอกจากพิธีเฮาปะลึงและพิธีแกกรัวะที่สุมเสี่ยงที่จะสาบสูญ จากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นของผู้วิจัยยังได้พบว่ามีพิธีกรรมบางอย่างได้สูญหายไปจากชุมชนแล้ว เช่น “บือนบอกสะแบก” หรือพิธีกรรมบังสุกุลต่ออายุ ซึ่งจะทำเมื่อบุคคลนั้นมีอาการเจ็บป่วย หรือประสบกับเคราะห์กรรมอย่างแสนสาหัส และ “ปะเก๊ะ” หรือพิธีปิดป่าเสนียดจัญไร ที่จะทำพิธีเมื่อมีลางบอกเหตุเกิดขึ้นกับบุคคลหรือชุมชน เช่น เกิดฟ้าผ่ากลางชุมชน หรือมีสัตว์ร้ายเข้ามาในชุมชน อดีตชาวชุมชนก็จะทำพิธีปะเก๊ะเพื่อปิดป่าสิ่งชั่วร้ายนี้ให้ออกไปจากชุมชนปัจจุบันพิธีกรรมเหล่านี้ไม่หลงเหลืออยู่ในชุมชนใด ๆ ในพื้นที่ทั้ง 3 ตำบลที่มีชาวไทยเขมรอาศัยอยู่ รวมทั้งยังมีพิธีกรรมหลาย ๆ อย่างก็ถูกลดทอนขึ้นตอนลงให้เหลือเพียงขั้นตอนที่ชาวชุมชนเห็นว่ามีค่าสำคัญ เช่น “บือนเลิงปะด๊ะทไม” หรือพิธีทำบุญขึ้นบ้านใหม่ “พิธีแซนการ” หรือพิธีการแต่งงาน และอีกหลาย ๆ พิธีกรรม

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นเห็นว่าได้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาข้กับกลุ่มชาวไทยเขมรในชุมชนทั้ง 3 ตำบล ซึ่งการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจึงคาดหวังว่าการลงพื้นที่วิจัยจะช่วยสร้างสำนึกให้กลุ่มชนในชุมชนทั้ง 3 ตำบลได้เห็นคุณค่าความเป็นตัวตนของกลุ่มชนตนเอง และเกิดพลังที่จะช่วยกันดำรงรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เป็นลักษณะเฉพาะกลุ่มของชุมชนเอาไว้ รวมทั้งการวิจัยนี้จะช่วยให้ทำความเข้าใจความเป็นตัวตนด้านวิถีชีวิต พิธีกรรม และความเชื่อของกลุ่มชนชาวไทยเขมรที่เป็นชาติพันธุ์กลุ่มเล็ก ๆ กลุ่มหนึ่งที่มีอยู่ในประเทศไทย ซึ่งการทำความเข้าใจตัวตนชาวไทยเขมรนั้น ผู้วิจัยคาดหวังว่าจะเป็นอีกหนึ่งแรงขับที่จะช่วยดำรงรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาวไทยเขมรไว้ ถึงแม้ว่าจะเป็นเพียงแรงขับเล็ก ๆ ที่เกิดจากการนำตัวตนของชาวไทยเขมรมาเผยแพร่ผ่านงานวิจัยครั้งนี้

เป้าหมายหลักของการศึกษาวิจัย คือการทำความเข้าใจถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทยเขมรประเด็นที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยการดำรงชีวิต คืออาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ซึ่งเป็นการศึกษาวิเคราะห์ว่ากลุ่มชนชาวไทยเขมรมีวิธีการสะสมและแสวงหาปัจจัยการดำรงชีวิตเหล่านี้ด้วยวิธีการใด และมีลักษณะอย่างไร รวมทั้งยังต้องการที่จะทำความเข้าใจเรื่องเกี่ยวกับโครงสร้างทางสังคมด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง รวมทั้งยังเป็นการศึกษาเพื่อให้ได้องค์ความรู้เรื่องที่เกี่ยวข้องกับประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ชุมชนชาวไทยเขมรได้ปฏิบัติสืบต่อ

กันมา ซึ่งประเพณีและพิธีกรรมเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวเนื่องกับวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของกลุ่มชนชาวไทยเขมร อีกทั้งยังเป็นการศึกษาถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นปัจจัยสำคัญที่กระตุ้นหรือส่งเสริมให้วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อของชุมชนให้คงอยู่หรือเลือนหายไป

ดังที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นซึ่งเป็นการชี้ให้เห็นถึงความเป็นมาโดยสังเขปของประเด็นที่จะศึกษา รวมทั้งอธิบายความต้องการชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของประเด็นการศึกษา มาเป็นการศึกษาวิจัยเรื่อง “การดำรงอยู่ของวิถีชีวิต ประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อ ของกลุ่มชนชาวไทยเขมร (เขมรถิ่นไทย) อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี”

คำถามหลักการวิจัย

1. ชาวไทยเขมรหรือเขมรถิ่นไทยที่อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี มีถิ่นฐานเดิมอยู่ที่ใด เหตุใดจึงได้มาตั้งถิ่นฐานที่อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี
2. ชาวไทยเขมรที่อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรีมีวิถีปฏิบัติในการดำเนินชีวิต มีประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อในรูปแบบและลักษณะอย่างไร
3. สถานภาพ และบทบาทของประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อในสังคมของชาวไทยเขมร ที่อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี มีลักษณะอย่างไร
4. การดำรงอยู่ หรือเลือนหายไปของประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อของชาวไทยเขมรที่อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรีนั้นมีลักษณะอย่างไร เกิดจากปัจจัยใด และการดำรงอยู่หรือเลือนหายจะเป็นประโยชน์หรือเสียหายต่อสังคมโดยรวมหรือไม่ และอย่างไร
5. การเปลี่ยนแปลงสถานภาพ และบทบาทของประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อของชาวไทยเขมรที่อำเภอโป่งน้ำร้อน เกิดจากปัจจัย หรือมูลเหตุใด

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการตั้งถิ่นฐาน และพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชาวไทยเขมรหรือเขมรถิ่นไทย ที่อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี
2. เพื่อศึกษาวิถีชีวิต ประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อในฐานะสื่อเชิงวัฒนธรรมชุมชนของชาวไทยเขมรหรือเขมรถิ่นไทย ที่อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี
3. เพื่อศึกษาสถานภาพ บทบาทและการดำรงอยู่ของประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อของชาวไทยเขมรหรือเขมรถิ่นไทย ที่อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี

กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาในลักษณะภาพรวมองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับกลุ่มชาวไทยเขมรในพื้นที่ที่ศึกษา ซึ่งจากการสำรวจองค์ความรู้ต่าง ๆ ทั้งที่เกี่ยวกับการศึกษากลุ่มชาวไทยเขมร และกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ทำให้ผู้วิจัยได้ตกผลึกออกมาเป็นกรอบความคิดเกี่ยวกับการศึกษาในครั้งนี้ ดังประเด็นดังต่อไปนี้

1. กลุ่มชาวไทยเขมรในพื้นที่ศึกษาเป็นกลุ่มชนกลุ่มเดียวกันกับชาติพันธุ์เขมรที่อยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทั้งที่มีอยู่ส่วนใหญ่ในราชอาณาจักรกัมพูชา บางส่วนของประเทศเวียดนาม และในประเทศไทยที่มีส่วนใหญ่อบริเวณพื้นที่ที่มีพรมแดนติดอยู่กับประเทศกัมพูชา ฉะนั้นฐานคิดในการวางกรอบมุมมองที่มีต่อกลุ่มชาวไทยเขมรจึงสามารถอ้างอิงกรอบคิดเดิมที่มีต่อกลุ่มชาติพันธุ์เขมรมาเป็นกรอบหลักได้ ซึ่งเป็นไปตามแนวทางการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์เขมรถิ่นไทย หรือชาวไทยเขมรที่ได้มีการศึกษาจากนักวิชาการต่าง ๆ ในด้านวิถีการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน แนวคิดการประกอบประเพณี พิธีกรรมตามความเชื่อต่าง ๆ ที่ชาวไทยเขมรได้ปฏิบัติสืบต่อเนื่องกันมา

2. กลุ่มชาวไทยเขมรในพื้นที่ศึกษามีวิถีชีวิต ประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อต่าง ๆ ที่มีแบบอย่างมาจากกลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่อยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ แต่ได้นำมาปรับเปลี่ยนและประยุกต์ให้เข้าวิถีของกลุ่มชนในพื้นที่ ส่งผลให้วิถีชีวิต ประเพณี และความเชื่อต่าง ๆ ที่แปลกแยกและแตกต่างไปจากกลุ่มชาติพันธุ์เขมรกลุ่มอื่น ๆ อีกทั้งด้วยเหตุที่กลุ่มชาวไทยเขมรในพื้นที่เป็นกลุ่มชายขอบของวัฒนธรรมเขมร (จากการสำรวจองค์ความรู้ของผู้วิจัยพบว่าศูนย์กลางวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์เขมรอยู่ในประเทศกัมพูชา และศูนย์กลางวัฒนธรรมชาวไทยเขมรอยู่ในจังหวัดอีสานตอนล่าง) การรับเอาวิถีปฏิบัติต่าง ๆ จากศูนย์กลางจึงไม่สามารถรับเอามาได้ทั้งหมด

3. วิถีชีวิต ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อของชาวไทยเขมรในพื้นที่ศึกษาจะไม่หยุดนิ่งตายตัวแต่จะมีการเคลื่อนไหวออกจากรากฐานอยู่ตลอดเวลา การศึกษาจำเป็นต้องทำความเข้าใจถึงจุดเริ่ม พลวัต และปัจจุบันของวิถีปฏิบัติเหล่านี้ จึงจะทำให้เข้าใจในแก่นความตัวตนที่แท้จริงของกลุ่มชาวไทยเขมรได้อย่างแท้จริง

4. การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่กลุ่มชนชาวไทยเขมรในพื้นที่ได้รับ ถือได้ว่าเป็นบริบทสำคัญที่ส่งผลให้กลุ่มชนได้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาย จนทำให้วิถีปฏิบัติต่าง ๆ ทั้งที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตและความเชื่อต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไปเพื่อให้เป็นไปในทิศทางเดียวกับบริบทที่ได้รับ

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการศึกษาไว้ เป็น 2 ประเด็นคือ ขอบเขตด้านเนื้อหา และขอบเขตด้านพื้นที่การศึกษาวิจัย โดยมีรายละเอียดดังนี้

ขอบเขตด้านเนื้อหา

เนื้อหาของการวิจัยผู้ศึกษาวิจัยได้กำหนดไว้เพื่อให้ได้ข้อมูลของกลุ่มที่ศึกษาไว้ในลักษณะของข้อมูลที่ได้เป็นองค์รวมความรู้ทั้งหมดของกลุ่มชนชาวไทยเขมร โดยข้อมูลที่ผู้วิจัยต้องการที่จะศึกษาเป็นข้อมูลที่อยู่ในช่วงเวลาที่เป็นมาตั้งแต่อดีตคือตั้งแต่เริ่มต้นชุมชนมาจนถึงปัจจุบัน เพื่อศึกษาถึงพัฒนาการ และการเปลี่ยนแปลงของประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของกลุ่มชนชาวไทยเขมรด้านการแสวงหาปัจจัยหลักในการดำรงชีวิต ด้านอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัย
2. ประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อของกลุ่มชนชาวไทยเขมร 3 แนวทางคือ 1. ความเชื่อระดับปัจเจกชนซึ่งเกี่ยวเนื่องกับวิถีในวงจรชีวิต การทำมาหากิน การรักษาพยาบาล และความเป็นมงคลต่อชีวิต เป็นต้น 2. ความเชื่อระดับสังคมซึ่งเกี่ยวเนื่องกับวิถีความเป็นชุมชนและศาสนา และ 3. ความเชื่อที่เกี่ยวกับความเป็นมงคลต่อชีวิต
3. สถานภาพของประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับสภาพการณ์ เงื่อนไข และปัจจัยที่มีส่วนส่งเสริม สนับสนุนให้พิธีกรรมและความเชื่อของชาวไทยเขมรให้ดำรงสถานภาพหรือเปลี่ยนแปลงไป
4. บทบาทของประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อของชาวไทยเขมรที่มีผลต่อกลุ่มชนในชุมชน
5. การดำรงอยู่ ของประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อของชาวไทยเขมรที่เกี่ยวกับลักษณะของการดำรงอยู่ ปัจจัยและเงื่อนไขที่มีผลต่อการดำรงอยู่

ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่การศึกษา ผู้วิจัยได้เลือกใช้พื้นที่ 3 ตำบลของอำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี คือ ตำบลหนองตากง ตำบลเทพนิมิต และตำบลคลองใหญ่เป็นพื้นที่การศึกษา ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวประชากรส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนพื้นเมืองที่มีเชื้อสายทางชาติพันธุ์เขมรหรือเป็นชาวไทยเขมร และกลุ่มชนในชุมชนทั้ง 3 ตำบลยังคงรักษาวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ต่าง ๆ ที่สืบเนื่องมาจากบรรพบุรุษไว้เป็นอย่างดี โดยพื้นที่ตำบลหนองตากงและตำบลเทพนิมิตเป็นพื้นที่ที่มีการปกครองเป็นพื้นที่เดียวกันมาก่อนในอดีต และได้มีแบ่งแยกพื้นที่การปกครองมาเป็นตำบลเทพนิมิตใน พ.ศ. 2524 โดยตำบลหนองตากงมีเนื้อที่ประมาณ 128.24 ตารางกิโลเมตร มีประชากรทั้งสิ้น 8,832 คน แบ่งการปกครองออกเป็น 10 หมู่บ้าน ประกอบด้วย หมู่ที่ 1 บ้านโพธิ์ หมู่ที่ 2 บ้าน

จางวาง หมู่ที่ 3 บ้านนาสนาดัก หมู่ที่ 4 บ้านคลองบอน หมู่ที่ 5 บ้านซำตาเมา หมู่ที่ 6 บ้านแปลง หมู่ที่ 7 บ้านคลองคด หมู่ที่ 8 บ้านครองเร็ว หมู่ที่ 9 บ้านเสม็ด และหมู่ที่ 10 บ้านซำมวงกล (เทศบาลตำบลหนองตากง, 2555) โดยมีหมู่บ้านที่มีประชากรเชื้อสายเขมรมากกว่าร้อยละ 90 อยู่ถึง 7 หมู่บ้าน ยกเว้นบ้านคลองบอน บ้านซำมวงกล และบ้านซำตาเมา ส่วนตำบลเทพนิมิตมีเนื้อที่ประมาณ 73.88 ตารางกิโลเมตร มีประชากร 4,754 คน มีหมู่บ้านทั้งหมด 8 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 บ้านเนินดินแดง หมู่ที่ 2 บ้านเทพนิมิต หมู่ที่ 3 บ้านบึงชนังกลาง หมู่ที่ 4 บ้านแหลม หมู่ที่ 5 บ้านบึงชนังล่าง หมู่ที่ 6 บ้านบึงชนังบน หมู่ที่ 7 บ้านหนองกก และหมู่ที่ 8 บ้านแปลงใหม่ (องค์การบริหารส่วนตำบลเทพนิมิต, 2555) โดยมีหมู่บ้านที่มีประชากรชาวไทยเขมรถึง 7 หมู่บ้าน ยกเว้นบ้านเทพนิมิต และตำบลคลองใหญ่ที่มีพื้นที่ประมาณ 193.5 ตารางกิโลเมตร มีประชากร 4,543 คน มีหมู่บ้านทั้งหมด 7 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 บ้านหนองบอน หมู่ที่ 2 บ้านเลียมจับ หมู่ที่ 3 บ้านผักกาด หมู่ที่ 4 บ้านคลองใหญ่ หมู่ที่ 5 บ้านปาวไล หมู่ที่ 6 บ้านมะรุ้ม และหมู่ที่ 7 บ้านนา (เทศบาลตำบลคลองใหญ่, 2555) โดยตำบลคลองใหญ่มีประชากรที่เป็นชาวไทยเขมรทุกหมู่บ้าน โดยรวมพื้นที่ทั้ง 3 ตำบลของอำเภอโป่งน้ำร้อน มีประชากรที่เป็นชาวไทยเขมรรวมกันประมาณ 14,391 คน

ระเบียบวิธีการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพแนวมานุษยวิทยาและสังคมวิทยา โดยมีวิธีการและกระบวนการที่เริ่มต้นจากการสร้างฐานความคิดเพื่อกำหนดเป็นแนวทางดำเนินการวิจัย วิธีวิทยาที่นำมาใช้เป็นกรอบหลักการศึกษาวิจัยครั้งนี้จึงเป็นกรอบคิดที่ได้จากการสังเคราะห์งานศึกษาวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องโดยเน้นที่มุมมองด้านเงื่อนไขและความเชื่อมโยงของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นไปอย่างหลากหลายที่เกิดขึ้นบนขอบเขตของพื้นที่ศึกษา เมื่อได้ข้อมูลมาอย่างครบถ้วนแล้วจะนำข้อมูลทั้งหมดมาจำแนกส่วนประกอบให้เห็นเป็นถึงความเป็นไปของแต่ละส่วน รวมทั้งจะมีการเรียบเรียงข้อมูลเพื่อชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงที่สัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการศึกษาไว้ 8 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. เก็บรวบรวมข้อมูลขั้นต้นหรือข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary) เป็นการเก็บจากข้อมูลจากเอกสารเป็นหลัก ซึ่งเป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ กลุ่มชาติพันธุ์เขมร และกลุ่มชาวไทยเขมร รวมทั้งข้อมูลที่เกี่ยวข้องพื้นที่ศึกษา ซึ่งเป็นเอกสารภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาเขมร เช่น รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ หนังสือ วารสาร สารานุกรม เป็นต้น จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาสังเคราะห์ และนำไปเป็นฐานคิดในการวางกรอบคิดในการศึกษาวิจัย

2. เมื่อได้ข้อมูลทุติยภูมิจนครบถ้วนครอบคลุมแล้ว ผู้วิจัยก็จะเข้าไปเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field research) โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพและข้อมูลเชิงปริมาณ

ข้อมูลเชิงคุณภาพจะใช้วิธีการสำรวจพื้นที่ที่ใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการและการสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มตัวอย่าง การจดบันทึกข้อมูลเชิงคุณภาพ และใช้วิธีการเข้าไปในชุมชนเพื่อสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมกับกิจกรรมทางสังคม ประเพณี พิธีกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อในรูปแบบต่าง ๆ ของชุมชน ข้อมูลเชิงปริมาณผู้วิจัยใช้วิธีเก็บข้อมูลจากแหล่งที่มาที่หลากหลาย โดยการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยใช้ขั้นตอนดังต่อไปนี้

2.1 การลงพื้นที่ในครั้งแรกจะเป็นการสำรวจพื้นที่ โดยจะใช้พื้นที่ 3 ตำบลของอำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี ซึ่งประกอบด้วยตำบลหนองตากง ตำบลเทพนิมิต และตำบลคลองใหญ่ โดยทั้ง 3 ตำบล มีพื้นที่รวมกัน 24 หมู่บ้าน พื้นที่ประมาณ 395.96 ตารางกิโลเมตร มีประชากรรวมกันประมาณ 18,132 คน การสำรวจพื้นที่ครั้งนี้วัตถุประสงค์หลักก็เพื่อสำรวจชุมชนว่าชุมชนใดเป็นชุมชนของชาวไทยเขมร ชุมชนใดมีชาวไทยเขมรอาศัยอยู่บางส่วน และชุมชนใดไม่มีชาวไทยเขมรอาศัยอยู่ รวมทั้งยังเป็นสำรวจว่าชุมชนใดยังคงปฏิบัติตามประเพณี และพิธีกรรมทางความเชื่อที่เคยปฏิบัติมาแต่ครั้งอดีต

2.2 หลังจากที่ได้สำรวจชุมชนจนได้ทราบว่าชุมชนใดเป็นชุมชนของชาวไทยเขมร และเป็นชุมชนที่ยังคงรักษาประเพณี และพิธีกรรมเอาไว้อย่างเหนียวแน่น จากนั้นผู้วิจัยก็จะแสวงหาผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยขั้นแรกก็จะเข้าไปพูดคุยกับกลุ่มคนโดยทั่วไป ตามแบบวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบสโนว์บอลล์ (Snow ball) กลุ่มคนที่เข้าพูดคุยครั้งแรกอาจเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญหรือไม่ก็ได้ วัตถุประสงค์ของการพูดคุยก็เพื่อแสวงหาผู้ให้ข้อมูลหลักท่านต่อ ๆ ไป ซึ่งเป็นบุคคลที่เกี่ยวข้องวิถีชีวิต ประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อต่าง ๆ ที่ชุมชนปฏิบัติอยู่และเคยปฏิบัติเมื่อครั้งอดีต ทั้งยังเป็นการสร้างความเข้าใจระหว่างผู้วิจัยกับกลุ่มชนในชุมชน

3. เมื่อได้ทราบว่าชุมชนใดมีชาวไทยเขมรอาศัยอยู่และเป็นชุมชนที่ยังคงดำรงรักษาวิถีชีวิต ประเพณี พิธีกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่ออย่างเหนียวแน่น และกำหนดบุคคลผู้ให้ข้อมูลได้แล้ว ผู้วิจัยก็จะนำข้อมูลได้ค้นคว้ามา ทั้งจากเอกสารและการสัมภาษณ์เบื้องต้นมากำหนดกรอบความคิดวางโครงสร้าง และกำหนดประเด็นของการสัมภาษณ์

4. นำหัวข้อคำถามที่กำหนดนำไปสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูล โดยจะใช้รูปแบบการสัมภาษณ์ทั้งเป็นทางการและแบบที่ไม่เป็นทางการ รวมทั้งผู้วิจัยจะใช้วิธีเก็บข้อมูลในลักษณะการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน และเพื่อมีส่วนร่วมกับกิจกรรมร่วมกับกลุ่มชนในชุมชน

5. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และสังเกตการณ์มาตรวจสอบข้อมูล โดยการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจะใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูล 2 ลักษณะ ดังต่อไปนี้

5.1 การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data triangulation check) ใช้ตรวจสอบแหล่งที่มาข้อมูล โดยใช้เกณฑ์พิจารณาเรื่องเวลา สถานที่ และสถานการณ์ที่แตกต่างกัน เพื่อตรวจสอบว่าตรงกันหรือไม่จนกว่าจะได้ข้อสรุปที่ชัดเจนเป็นภาพรวมหลังจากนั้น นำข้อมูลมาร่วมวิเคราะห์ ตีความหมายและอธิบายลักษณะความสัมพันธ์เชื่อมโยงในประเด็นต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย

5.1.1 การตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่ต่างกัน ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อของกลุ่มชนในชุมชน โดยจะสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลทั้งที่มีเพศ อายุ และชุมชนที่ต่างกัน เช่นข้อมูลด้านพิธีกรรมผู้วิจัยจะไปสัมภาษณ์พูดคุยกับเจ้าพิธี (อาจารย์) อย่างน้อย 2 ท่านที่ต่างชุมชนกันหรือมากกว่าจนกว่าข้อมูลที่ได้รับมาจะ “นิ่ง” หรือมีความเปลี่ยนแปลงน้อย และนำข้อมูลมาประมวลเพื่อหาความสอดคล้องเพื่อตรวจสอบว่าข้อมูลที่ได้ น่าเชื่อถือมากน้อยเพียงใด

5.1.2 การตรวจสอบข้อมูลในสถานที่และเวลาที่ต่างกัน ผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลแต่ละท่านอย่างน้อย 2 ครั้ง โดยจะใช้รูปแบบการสัมภาษณ์ทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ และจะสัมภาษณ์สถานที่และเวลาที่ต่างกัน เช่นผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เจ้าพิธีในระหว่างที่ทำพิธีหรือหลังทำพิธีแล้ว 1 ครั้ง หลังจากนั้นผู้วิจัยก็ปล่อยเวลาผ่านไปและกลับมาสัมภาษณ์เจ้าพิธีคนนั้น ๆ อีกครั้ง หากพบว่าข้อมูลบางส่วนที่ได้สัมภาษณ์ในครั้งหลังนี้มีความแตกต่างกันบ้างบางช่วง บางตอนจากการสัมภาษณ์ในครั้งแรก ผู้วิจัยก็ต้องนำข้อมูลที่ได้รับทั้งในครั้งแรกและครั้งที่สองไปตรวจสอบจากแหล่งข้อมูลอื่น ๆ หรือสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลท่านอื่น ๆ อีกครั้ง

5.1.3 การตรวจสอบข้อมูลกับเจ้าของข้อมูล เมื่อผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลมาจนครบถ้วนและทำตามหลักเกณฑ์ 2 ขั้นตอนแรก จนนำไปสู่การเขียนรายงานการวิจัยในเบื้องต้น และหลังจากที่เขียนเสร็จผู้วิจัยจะนำรายงานการวิจัยไปให้ผู้ให้ข้อมูลอ่านตรวจสอบ และแสดงความคิดเห็น เพื่อเป็นการตรวจสอบว่าข้อมูลที่เขียนในรายงานนั้นตรงกับข้อเท็จจริงที่ผู้ให้ข้อมูลได้ให้ข้อมูลมาหรือไม่ การตรวจกับผู้ให้ข้อมูลอีกลักษณะที่ผู้วิจัยกระทำคือเมื่อเขียนรายงานการวิจัยเสร็จ ผู้วิจัยก็นำข้อมูลไปอ่านหรือนำไปบอกเล่ากับผู้ให้ข้อมูล เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลตรวจสอบความถูกต้อง

5.2 การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล (Methodological triangulation check) โดยใช้วิธี สัมภาษณ์ สทนากลุ่ม สังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม พร้อมกับตรวจสอบแหล่งข้อมูลจากเอกสารอื่น ๆ เพื่อนำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาตรวจสอบกับข้อมูลที่เกิดขึ้นจริงภายในชุมชนที่กำหนดเป็นพื้นที่ศึกษา เพื่อที่จะทำให้ข้อมูลที่ได้ถูกต้องครบถ้วนสมบูรณ์ตามความเป็นจริงอย่างที่สุด

6. จากนั้นนำข้อมูลที่เสร็จสิ้นกระบวนการตรวจสอบตามวิธีการ นำข้อมูลทั้งหมดมาเรียบเรียงและเขียนเป็นรายงานวิจัย

7. หลังจากเขียนรายงานวิจัย ผู้วิจัยจะจัดให้ผู้ที่ได้รับการสัมภาษณ์มาร่วมสนทนากลุ่ม (Focus group) หรือจัดให้มีการสัมภาษณ์กลุ่ม เพื่อเปิดโอกาสให้กลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์และกลุ่มคนอื่น ๆ ได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นต่อข้อมูลที่ปรากฏอยู่ในรายงานการวิจัย ทั้งนี้เพื่อเป็นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลระหว่างผู้วิจัยกับกลุ่มชนในชุมชนและทำให้กลุ่มชุมชนได้เรียนรู้และมีจิตสำนึกต่อชุมชนร่วมกัน

8. เขียนรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

การศึกษานี้ครั้งนี้ผู้วิจัยมีความมุ่งหวังไว้เป็นอย่างยิ่งว่าผลสรุปของการวิจัยที่ได้จะสามารถนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์อย่างยิ่งทั้งในวงวิชาการไทยศึกษา หรือวงวิชาการศึกษาด้านอื่น ๆ ดังนั้นผู้วิจัยคาดว่าจะการศึกษานี้จะได้รับประโยชน์ดังต่อไปนี้

1. สร้างความเข้าใจความเป็นตัวตนของกลุ่มชนชาวไทยเขมร ที่ถือได้ว่าเป็นชนกลุ่มน้อยกลุ่มหนึ่งของประเทศไทย ด้านวิถีชีวิต ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อรูปแบบต่าง ๆ รวมทั้งได้เข้าใจถึงบริบทหรือปัจจัยต่าง ๆ ที่มีส่วนส่งเสริม สนับสนุนให้ความเชื่อเหล่านี้ดำรงอยู่ในชุมชน และได้เข้าใจถึงบทบาทหน้าที่ของประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อที่มีต่อชุมชน

2. ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิต ประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อของชาวไทยเขมร จะเป็นข้อมูลขั้นพื้นฐานสำหรับไว้ให้กับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ที่จะเข้าไปส่งเสริมหรือพัฒนาชุมชน ทั้งที่เป็นชุมชนชาวไทยเขมรและชุมชนชาติพันธุ์อื่นต่อไป และเป็นข้อมูลพื้นฐานให้แก่ผู้สนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มชนชาวไทยเขมรหรือกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องต่อไป

3. สร้างจิตสำนึกให้กลุ่มชนในชุมชนได้เห็นคุณค่าความเป็นตัวตนของตนเอง และสร้างจิตสำนึกการดำรงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนและชุมชนเอาไว้ โดยผู้วิจัยจะนำข้อที่ได้จากการศึกษากลับไปเผยแพร่ให้กลุ่มการศึกษาต่าง ๆ อาทิโรงเรียนหรือศูนย์การเรียนรู้ต่าง ๆ ในชุมชนชาวไทยเขมร และนำเผยแพร่ผ่านหน่วยงานการปกครองต่าง ๆ อาทิองค์การบริหารส่วนตำบล ที่อยู่ในชุมชนและนอกชุมชน ทั้งนี้เพื่อเป็นอีกหนึ่งแรงขับเคลื่อนที่จะช่วยส่งเสริมการอนุรักษ์เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทยเขมรเอาไว้

4. เป็นการศึกษาในรูปแบบของการศึกษาการสื่อสารเชิงวัฒนธรรมชุมชน ผ่านปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อที่มีอยู่อย่างหลากหลายในชนชาวไทยเขมร

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้มีการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาแบ่งออกเป็น 2 แนวทาง แนวทางแรกทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาทางด้านกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในประเทศไทย แนวทางที่สองทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์เขมร เพื่อที่จะได้รับรู้ว่าการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์และชนชาวเขมรในประเทศไทยมีการศึกษามาในลักษณะใดบ้าง งานศึกษาเหล่านั้นมีข้อดีข้อด้อยอย่างไร ซึ่งผู้วิจัยจะนำข้อมูลเหล่านั้นมาเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์

งานการศึกษาทางมานุษยวิทยาที่ศึกษาทางด้านกลุ่มชาติพันธุ์ในแวดวงวิชาการไทยสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 แนวทาง ในแนวทางแรกเป็นการศึกษาที่ได้รับอิทธิพลจากการศึกษาที่มุ่งศึกษาวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในแบบที่มองว่าวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่หยุดนิ่งตายตัวโดยพยายามค้นหาลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมหรืออัตลักษณ์ทางกลุ่มชาติพันธุ์ของกลุ่มชนต่าง ๆ แนวการศึกษาที่สองเป็นแนวการศึกษาที่ได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิดทางด้านเศรษฐศาสตร์การเมืองและให้ความสนใจต่อกระบวนการโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงของชุมชนชาติพันธุ์ และแนวทางที่สามเป็นการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับแนวคิดที่ว่าวัฒนธรรมไม่ได้เป็นสิ่งที่ถูกติดกับพื้นที่อย่างแน่นอนตายตัว แต่มีลักษณะที่เลื่อนไหลอย่างต่อเนื่อง งานการศึกษาวิจัยในแนวทางนี้จะให้มุมมองการต่อสู้ของคนชายขอบและผู้อ่อนแอในสังคม โดยผู้วิจัยจึงได้สังเคราะห์ออกมาดังต่อไปนี้

1.1 กลุ่มศึกษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

การศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในประเทศไทยได้รับอิทธิพลทางความคิดมาจากมุมมองที่ว่าวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์เป็นสิ่งที่หยุดนิ่งตายตัว และแบ่งแยกกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยกับชนกลุ่มใหญ่ของสังคมไทย หรือแยกความเป็น เขา – เรา อย่างชัดเจน เขา (ชาติพันธุ์กลุ่มน้อย) คือความเป็นอื่นที่ประหลาด ป่าเถื่อน ไร้อารยธรรม เรา (ชาติพันธุ์กลุ่มใหญ่) คือความเจริญและมีอารยธรรม งานศึกษาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์จึงสามารถพบได้หลายชิ้นงาน เช่น งานศึกษาของคายส์ (Keyes, 1979) ที่ศึกษาชาวกะเหรี่ยงที่อยู่อาศัยบริเวณชายแดนไทย – พม่า และพบว่าอัตลักษณ์ของชาวกระเหรี่ยงไม่ได้เกิดขึ้นบนฐานของชีวภาพหรือเชื้อชาติที่สามารถกำหนดเป็นลักษณะตายตัวได้ ในทางตรงกันข้าม ความเป็นชาติพันธุ์เป็นประเด็นทางสังคมวัฒนธรรมซึ่ง

เกิดจากการเชื่อมโยงตัวตนกับคนอื่น ๆ และวัฒนธรรมอื่นที่แตกต่างออกไป อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ เป็นที่มาของลักษณะทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น กระเหรี่ยงอาจเป็นญาติสนิทกันทั้ง ๆ ที่ไม่ใช่กระเหรี่ยงแท้ ๆ ก็ได้ ในบริบทอันหลากหลายนี้ ความสัมพันธ์ภายในกลุ่มกระเหรี่ยงและระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ถูกสร้างขึ้นในบริบททางเศรษฐกิจระดับชาติ พัฒนาการทางการเมือง และสถานการณ์ที่เลื่อนไหลไปมาตลอดเวลา คายส์เสนอว่าอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ได้รับการนำเสนอผ่านการแสดงออกทางวัฒนธรรมในหลายลักษณะ เช่น นิยายปรัมปรา ความเชื่อทางศาสนา พิธีกรรม ประวัติศาสตร์พื้นบ้าน คติธรรม ศิลปะ เป็นต้น การแสดงออกทางวัฒนธรรมเหล่านี้ เป็นการนำเสนออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และมีความหมายต่อปัจเจกชน การแสดงออกทางวัฒนธรรมยังทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างกลุ่มทางชาติพันธุ์ต่าง ๆ ซึ่งสมาชิกของกลุ่ม ๆ หนึ่งอาจแสดงอัตลักษณ์ที่ต่างกันออกมา ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ และเงื่อนไขที่ต่างกัน โดยเฉพาะเมื่อต้องแข่งขันกันเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพยากรที่จำเป็นต่อการผลิต ดังนั้นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์จึงทำหน้าที่เสมือนยุทธวิธีในการปรับตัวสำหรับคนที่ต้องเผชิญกับประสบการณ์ทางสังคมอย่างจำเพาะเจาะจงบางอย่าง

งานการศึกษาอีกหนึ่งชิ้นของคายส์ (Keyes, 1992) ที่ศึกษาชาติพันธุ์ไทลื้อ และอัตลักษณ์ของชาวไทลื้อ คายส์ชี้ให้เห็นว่าอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไม่ได้เชื่อมโยงกับลักษณะของภาษาและวัฒนธรรมแบบสากล คายส์เข้าไปศึกษาชาวไทลื้อในประเทศจีน ลาวและไทย พบว่าชาวไทลื้อในแต่ละชาติ มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ซ้อนเหลื่อมกันอยู่ การสรุปว่าชาวไทลื้อเป็นใครคงสรุปได้ยากยิ่ง เพราะความเป็นชาติพันธุ์นั้นเป็นสิ่งที่ปรับเปลี่ยนกันได้ และเป็นเรื่องของ การตีความความเข้าใจเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของชาวไทลื้อจึงขึ้นอยู่กับบริบท เงื่อนไข และสถานการณ์ ความเป็นชาติพันธุ์เป็นสิ่งที่ดัดแปลงได้ เป็นเรื่องของ การต่อรองและการต่อสู้ช่วงชิงความหมาย

การศึกษาของเฟรดเดอร์ริก บาร์ธ (Barth, 1969) เรื่อง Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Cultural Difference เป็นการศึกษาเรื่องกลุ่มและพรมแดนทางชาติพันธุ์ และพยายามค้นหาปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ โดยเริ่มต้นจากการตั้งคำถามเกี่ยวกับวิธีคิดที่มองโลกว่าแบ่งออกเป็นวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่แยกกันอยู่อย่างเบ็ดเสร็จ และเป็นเอกเทศโดยปราศจากความเชื่อมโยงต่อเนื่องในทางตรงกันข้าม บาร์ธมองว่ากลุ่มชาติพันธุ์เป็นสิ่งที่สร้างสังคม และประกอบขึ้นจากปัจเจกบุคคลที่พยายามแสดงตัวตนว่าเขาเป็นใคร โดยใช้อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นยุทธวิธี ในการจัดวางตนเองในลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทเงื่อนไขและสถานการณ์ต่าง ๆ ในบางครั้ง ผู้คนอาจก้าวข้ามพรมแดนทางวัฒนธรรม หากการกระทำดังกล่าวเอื้อประโยชน์ในฐานะเป็นเครื่องมือในการจัดองค์กรและประสานความสัมพันธ์ทางสังคม บาร์ธเสนอว่าเราไม่อาจนิยามความหมายของกลุ่มชาติพันธุ์แบบแก่นสาร

นิยม ด้วยการระบุถึงคุณลักษณะบางประการ เช่น ภาษา เครื่องแต่งกาย ในรูปแบบที่แน่นอนตายตัว เพราะสมาชิกของชุมชนอาจเลือกใช้คุณลักษณะบางอย่างในการแสดงตัวตนกับคนกลุ่มหนึ่ง แต่กลับเลือกเน้นคุณลักษณะอีกอย่างหนึ่งในการแสดงตัวตนกับคนอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งบ่อยครั้งเราไม่อาจคาดเดาการเลือกใช้สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมได้ล่วงหน้า ด้วยเหตุนี้เอง บาร์ทจึงเห็นว่าควรมองกลุ่มชาติพันธุ์ว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการจัดองค์กรทางสังคม หรือการจัดประเภทซึ่งสมาชิกแต่ละคนตีความหมายและแสดงตัวตน ไปพร้อมกับการเป็นสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง และพร้อมที่จะได้รับการปฏิบัติเยี่ยงสมาชิกของคนกลุ่มนั้น ก็ย่อมหมายความว่าบุคคลผู้นั้นได้แสดงความยึดมั่นผูกพันกับอัตลักษณ์ชุดหนึ่ง

ตามทัศนะของบาร์ท พรหมแดนทางชาติพันธุ์กลายมาเป็นประเด็นหลักของการศึกษาวิจัยทางมานุษยวิทยา พรหมแดนเหล่านี้ได้รับการเสริมสร้างและผลิตซ้ำอย่างไร ท่ามกลางการเลื่อนไหลแปรเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางสังคมข้ามพรหมแดนอยู่ตลอดเวลา อะไรคือกฎเกณฑ์ที่ควบคุมพฤติกรรมภายในและระหว่างพรหมแดนทางชาติพันธุ์ ซึ่งเอื้อให้พรหมแดนดังกล่าวยังคงหยั่งยืนดำรงอยู่ได้ คำถามเหล่านี้ทำให้เราจำต้องตระหนักว่ากลุ่มชาติพันธุ์ได้เป็นผลผลิตของความแตกต่างทางวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่อย่างเป็นเอกเทศและไม่เปลี่ยนแปลง ในทางตรงกันข้ามความเป็นชาติพันธุ์เป็นผลของการจัดองค์กรทางสังคม ที่เกิดขึ้นท่ามกลางกระบวนการให้สิทธิหรือกีดกัน สิทธิการนับรวมหรือผลักไสออกจากความเป็นสมาชิกของกลุ่มหรือการแบ่งแยกระหว่างเขากับเรา ซึ่งเกิดขึ้นและดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง

แนวคิดของบาร์ทนับว่าเป็นการเปิดพรหมแดนความรู้ของการศึกษาความเป็นชาติพันธุ์ โดยตั้งคำถามให้กับวิธีคิดแบบเดิมที่มองวัฒนธรรมแบบหยุดนิ่งและเสนอว่านักมานุษยวิทยาควรให้ความสำคัญกับพรหมแดนทางชาติพันธุ์ที่นิยามความเป็นกลุ่มตายตัว แนวคิดของบาร์ทกลายมาเป็นแนวคิดที่มีอิทธิพลต่อการศึกษาพรหมแดนทางชาติพันธุ์ของนักมานุษยวิทยาเป็นจำนวนมาก

งานวิจัยกลุ่มชนชาติพันธุ์ในประเทศไทยที่เป็นมุมมองของต่างชาติอีกหนึ่งชิ้นคืองานศึกษาของอะระโท โอชิม่า (2536, บทคัดย่อ) ที่ศึกษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวมอญในจังหวัดราชบุรี ในชื่อเรื่องชีวิต พิธีกรรมและเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชนมอญในเมืองไทย กรณีศึกษาในเขตอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี มีการค้นพบว่าคนมอญในชุมชนบ้านมอญมีเอกลักษณ์ชาติพันธุ์ที่ซับซ้อนกันอยู่ 2 ระดับคือ ในระดับที่เป็นคนไทย และในระดับที่เป็นคนมอญควบคู่กันไป ซึ่งการที่คนมอญในชุมชนมีเอกลักษณ์ส่วนหนึ่งที่เป็นคนไทยนั้น ไม่ใช่ว่ามีเอกลักษณ์ชาติพันธุ์ไทยแต่มีเอกลักษณ์ส่วนหนึ่งของสังคมไทยหรือประเทศไทย ซึ่งหลายชาติพันธุ์ซับซ้อนอยู่ในระดับที่เป็นคนไทย คนมอญในชุมชนแบ่งใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ ของชาติพันธุ์มอญซึ่งขึ้นอยู่กับสถานการณ์และกาลเทศะ เช่น การแต่งกาย และการใช้ภาษา เป็นต้น นอกจากนี้ อะระโทยังพบอีกว่าสิ่งสำคัญที่

นิยามความเป็นคนมอญในชุมชนคือ เชื้อสายของคนมอญ โดยเฉพาะสายเลือดทางผู้ชายและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการนับถือชะหลักห้าย เช่น พิธีเลี้ยงผี และพิธีรำผี นั้นเป็นกลไกสำคัญที่จะธำรงเอกลักษณ์ชาติพันธุ์มอญ โดยการสืบต่อทางสายเลือดและสืบต่อประวัตติของชาติพันธุ์มอญ อีกนัยหนึ่งพิธีกรรมทางด้านพุทธศาสนาบางพิธีกรรม เช่น การทำบุญร่วมกันทั้ง 9 วัด ในวันเข้าพรรษาและวันออกพรรษา และพิธีเทศน์มหาชาติได้รวบรวมกลุ่มชาติพันธุ์มอญกลุ่มย่อย ๆ เข้าไว้ด้วยกัน จึงทำให้กลุ่มชาติพันธุ์มอญเป็นกลุ่มใหญ่ขึ้น ซึ่งมีประโยชน์ต่อการธำรงวัฒนธรรมและจารีตประเพณีของชาติพันธุ์มอญ ในขณะเดียวกัน ตำราต่าง ๆ ของคนมอญก็มีหน้าที่สำคัญต่อการธำรงเอกลักษณ์ชาติพันธุ์มอญ โดยการสืบต่อประวัติและพิธีกรรมมอญ และโดยการแสดงให้เห็นกฎและแบบอย่างของการดำเนินชีวิตของคนมอญ

งานการศึกษาที่ได้กล่าวมาในข้างต้นได้รับอิทธิพลมาจากการมุมมองที่ว่า “วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่หยุดนิ่งตายตัว” เป็นการมองวัฒนธรรมในแนวทางของวิถีชีวิต ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ใดกลุ่มหนึ่ง ในลักษณะที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวและแตกต่างไปจากชนกลุ่มอื่น ๆ วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งจึงถูกมองในลักษณะที่ถูกกำหนดพื้นที่ตายตัว ไม่มีความเกี่ยวข้องกับพื้นที่อื่น ๆ ที่ไม่ใช่พื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ งานศึกษาวิจัยเรื่อง การดำรงอยู่ของวิถีชีวิต ประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อ ของกลุ่มชนชาวไทยเขมร (เขมรถิ่นไทย) ที่อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี ได้นำแนวคิดเหล่านี้มาเป็นกรอบหลักที่จะไม่มีการศึกษาในมุมมองที่ว่าวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่หยุดนิ่ง แต่วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เคลื่อนไหวไปอย่างต่อเนื่อง อย่างมีกระบวนการ และมีบริบทที่จะเป็นปัจจัยในการผลักดันหรือกระตุ้นไม่ให้วัฒนธรรมเคลื่อนออกไปจากจุดเดิม

1.2 กลุ่มศึกษาชาติพันธุ์แนวเศรษฐศาสตร์การเมือง

แนวคิดเรื่องเศรษฐศาสตร์การเมืองในประเทศไทยเริ่มขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งส่งผลต่อการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ของนักมานุษยวิทยาที่เริ่มมีเปลี่ยนแปลงแนวคิดต่อการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์โดยไปให้ความสนใจกับกระบวนการทางเศรษฐกิจและการเมือง ที่มีผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงของชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อย เช่น งานการศึกษาของกุนสตาเดเตอร์ (Kunstadter, 1967) ที่ได้ศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ที่มีอยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และได้ข้อสรุปว่าความเป็นชาติพันธุ์น่าจะเป็นการนำเสนอตัวตนในลักษณะของการคิดถึงตัวเองผ่านเพื่อนบ้านและการพยายามอ้างความเป็นตัวตนในสถานการณ์ทางเศรษฐกิจสังคมการเมืองวัฒนธรรม แทนที่จะเป็นการพิจารณาชาติพันธุ์อย่างกระจัดกระจายเป็นกลุ่มใดกลุ่มอย่างแน่นอนตายตัว งานของกุนสตาเดเตอร์ได้ตั้งคำถามว่าใครคือชนกลุ่มน้อย ชนกลุ่มใหญ่ผู้ครอบงำ อะไรคือธรรมชาติของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มเหล่านี้และความสัมพันธ์เหล่านี้ได้รับผลกระทบโดยกระบวนการการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย

สถานการณ์การเมืองภายในชาติ และประเด็นข้อถกเถียงในระดับสากลอย่างไร งานของกุนสตาเดเตอร์ (Kunstadter, 1979) เสนอว่าภาษาไม่ใช่มาตรฐานเดียวที่ใช้วัดหรือบ่งบอกอัตลักษณ์ความเป็นชาติพันธุ์ ในทางตรงกันข้ามนอกจากภาษาแล้ว รูปแบบทางวัฒนธรรมอื่น ๆ ก็ไม่อาจถือว่าการแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของความรู้ กระบวนการปรับเปลี่ยนและนำเสนอตัวตนทางวัฒนธรรมมากกว่าเป็นเรื่องของการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ

การศึกษาของฮายามิ (Hayami, 1992) ที่ศึกษาชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในภาคเหนือพบว่า เมื่อชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์เผชิญหน้ากับเงื่อนไขทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ก็อาจทำให้ประเพณี ความเชื่อและการจัดระเบียบในชุมชนไม่สามารถอธิบายความสัมพันธ์ทางสังคมได้อีกต่อไป ในกรณีเช่นนี้ในประเพณีและพิธีกรรมเดิมที่เคยวางอยู่บนอุดมการณ์ของความเท่าเทียมอาจเริ่มเปลี่ยนไปเป็นการวัดความสัมพันธ์ทางสังคมจากฐานะทางเศรษฐกิจเช่นเดียวกับชุมชนภายนอก ฮายามิศึกษาการปรับตัวของชาวกะเหรี่ยงในเขตภาคเหนือตอนบนของประเทศไทยและพบว่าชาวกะเหรี่ยงหลายกลุ่มเริ่มปรับเปลี่ยนประเพณีความเชื่อของตนโดยหันไปสร้างความสัมพันธ์กับอำนาจใหม่ อย่างเช่น ศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์เพื่อเป็นฐานในการปรับตัวของตน

นักวิจัยจากสถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาอย่างเทปปี้ (Tapp, 1990) ที่ศึกษาชาวม้งในภาคเหนือของประเทศไทย ผลการศึกษาได้ชี้ให้เห็นว่าชาวม้งนั้นมิได้ดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยว หากแต่ถูกโครงสร้างการพัฒนาของรัฐพยายามผนึกหลอมรวมชาวม้งและชนกลุ่มน้อยอื่น ๆ ให้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของรัฐชาติ ขณะเดียวกันรัฐชาติพยายามผนวกรวมตัวเองกับกระแสเศรษฐกิจโลก สถานการณ์เช่นนี้ได้สร้างผลกระทบอย่างรุนแรงต่อชาวม้งและชนกลุ่มน้อยกลุ่มอื่น ๆ ท่ามกลางกระแสของการพัฒนา การปลูกพืชพาณิชย์ และอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่แพร่กระจายเข้าสู่สังคมอย่างรวดเร็ว

การศึกษาที่ให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงทางทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ที่มีผลต่อกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มน้อยอย่างเช่นงานศึกษาของเวียงวัฒนา ชนะพาล (2552, บทคัดย่อ) ที่ศึกษาเรื่องการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ในนครหลวงเวียงจันทน์ ได้อธิบายถึงการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไว้ว่า กลุ่มคนไทยอีสานซึ่งถือได้ว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยได้มีการผสมผสานกลมกลืนแบบแผนวิถีชีวิตเข้ากับกลุ่มในวัฒนธรรมหลักตามจารีตประเพณีที่มีความคล้ายคลึงกันจนยากแก่การแยกแยะ ขณะที่การผสมกลมกลืนนี้กลุ่มคนอีสานก็ยังคงอัตลักษณ์ทางด้านภาษาของพวกตนไว้อยู่ ซึ่งแสดงให้เห็นในการใช้ภาษาพูดแบบลาว แต่คงสำเนียงอีสานแบบชาวจังหวัดร้อยเอ็ดไว้เช่นเดิม แม้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสองจะมีสำนึกทางชาติพันธุ์ร่วมกัน แต่ถึง

อย่างไรก็ตาม กลุ่มคนอีสานก็ได้มีการต่อรองกับกลุ่มวัฒนธรรมหลักอยู่เสมอเพื่อให้มีสิทธิและสถานภาพทางสังคมที่เท่าเทียมกัน โดยใช้วิธีสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์และเงื่อนไขทางการเมืองเป็นกลไกหลักในการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ เวียงวัฒนาฯ พบอีกว่า ระบบการศึกษาก็เป็นอีกหนึ่งกลไกที่ทำให้กลุ่มคนต่าง ๆ ในหมู่บ้านปรับตัวเข้าหากันได้ง่ายขึ้นด้วยนโยบายสร้างความเป็นชาติของรัฐที่มุ่งหลอมรวมความเป็นหนึ่งเดียวให้แก่กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในประเทศลาว

วิทยานิพนธ์เรื่องการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกระบวนการกลายเป็นไทยของชาวกะเหรี่ยงในหมู่บ้านแพ อำเภอมะละเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอนของเปรมพร ชันติแก้ว (2544, บทคัดย่อ) พบว่ากระบวนการที่กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงเริ่มกลายเป็นไทยเริ่มต้นตั้งแต่ยุคการตั้งหมู่บ้านคือ ก่อน พ.ศ. 2500 ชุมชนดำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์แม้จะมีความสัมพันธ์กับรัฐและชุมชนข้างเคียงตลอดเวลา ทั้งทางด้านการเมืองการปกครอง วิธีการผลิต และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มคนต่าง ๆ ในสังคม เมื่อชุมชนเข้าสู่ยุคเผชิญหน้ากับการพัฒนา ใน พ.ศ. 2500 เป็นระยะเวลา 30 ปี ที่หมู่บ้านมีความเปลี่ยนแปลงอย่างมาก เนื่องจากการเข้ามาของภาครัฐ มีการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิต และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและทางวัฒนธรรมอันส่งผลให้ชาวกะเหรี่ยงจะต้องมีการปรับตัวเพื่อรับกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง กระบวนการกลายเป็นไทยเป็นทางเลือกทางหนึ่งในการปรับตัวของชาวบ้านในการเผชิญกับปัญหานานัปการ ยุคที่สามของประวัติศาสตร์ชุมชนคือ พ.ศ. 2531 – 2543 เป็นระยะเวลาที่ชุมชนมีความเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ อย่างรวดเร็วและกระบวนการกลายเป็นที่ชาวบ้านได้เลือกมีความหลากหลายรูปแบบและสลับซับซ้อนมิได้เป็นไปในทิศทางเดียว กล่าวคือในขณะที่ปรับตัวเข้ามาสู่กระบวนการกลายเป็นไทย ชาวกะเหรี่ยงได้ดำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนเองไว้หลากหลายลักษณะ ซึ่งขึ้นอยู่กับเงื่อนไขแวดล้อมของชาวกะเหรี่ยงแต่ละกลุ่ม นับเป็นการปรับตัวเพื่อสร้างพื้นที่ของตนทั้งในสังคมหมู่บ้านของตนเอง และในสังคมไทยไปพร้อมกัน

งานศึกษาวิจัยที่ใช้มุมมองด้านอำนาจของการเมืองและเศรษฐกิจที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงกลุ่มชาติพันธุ์ อย่างเช่นของสมใจ ศรีหัตถ์ (2550, หน้า 8) ที่ศึกษาเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์ข่า – บรู : การสร้างและการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ พบว่าพรมแดนทางชาติพันธุ์ของกลุ่มได้วางเลื่อนไปท่ามกลางการผสมผสานทางวัฒนธรรม และสังคมที่มีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ โดยเฉพาะวัฒนธรรมลาวอีสาน ที่มีความโดดเด่นโดยมีผลต่อการสร้าง ปรับเปลี่ยน และผลิตซ้ำทางอัตลักษณ์อย่างต่อเนื่อง ภายใต้สถานการณ์การปฏิสัมพันธ์ที่มีกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ชาวบรูเลือกใช้วัฒนธรรมบางอย่างมาเป็นกลไกในการผลิตซ้ำในด้านอัตลักษณ์ของกลุ่มตน โดยผูกโยงประวัติศาสตร์ของการมีเชื้อสายขอมกับหลักฐานจากประวัติศาสตร์ท้องถิ่น การสร้างภาพตัวแทนของกลุ่มใหม่ในฐานะผู้มีอำนาจ โดยการอาศัยกลไกการพัฒนาตามนโยบายของรัฐและการสร้าง

เครือข่ายกลุ่มชาติพันธุ์ ก้าวขึ้นสู่การมีอำนาจทางการเมือง และทางเศรษฐกิจ เงื่อนไขที่สำคัญที่มีผลต่อการสร้างและการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของกลุ่มได้แก่ สถานการณ์ในการปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ภายใต้สำนักทางประวัติศาสตร์ และอยู่ภายใต้องค์การทางการเมืองใหม่ที่ตนเองสังกัดหรือรัฐชาติไทย

งานการศึกษาเรื่องอัตลักษณ์ของไทลื้อและการปรับตัวเพื่ออยู่รอดภายใต้ระบบเศรษฐกิจทุนนิยม: กรณีศึกษาบ้านแม่สาบ ตำบลสะเมิงใต้ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ของ เสกสรร สรรพพิสุทธิ์ (2546, บทคัดย่อ) ค้นพบว่าชาวไทลื้อในชุมชนบ้านแม่สาบได้ตั้งรกรากถิ่นฐานอยู่ในอาณาจักรล้านนามาเป็นเวลานาน และได้ยึดถือเอาการปลูกข้าวเป็นวิถีหลักในการดำรงชีพ ดังนั้น “ข้าวกับควาย” จึงอาจถือได้ว่าเป็นสัญลักษณ์ในทางวัฒนธรรมของชาวบ้านแม่สาบ ชาวไทลื้อมีความเชื่อเกี่ยวกับผีในฐานะที่เป็นสิ่งสูงสุดซึ่งสถิตอยู่กับทุกสิ่งในชีวิตและธรรมชาติ ดังนั้นระบบความเชื่อ พิธีกรรมและค่านิยมของคนในชุมชนจึงถือได้ว่าเป็นการแสดงออกของคุณธรรมสูงสุด และในขณะเดียวกันก็มีผลกระทบต่อพฤติกรรมของชาวบ้านในการผลิตทางเศรษฐกิจ การบริหารจัดการจำหน่ายผลผลิต ตลอดจนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล

การลงทุนของภาครัฐในการสนับสนุนส่งเสริมการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน รวมทั้งการกระตุ้นและสนับสนุนระบบเศรษฐกิจการตลาด ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อระบบการผลิตและการบริโภคของชาวไทลื้อ อีกทั้งยังก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ทางด้านสังคม วัฒนธรรมชาวไทลื้ออีกด้วย อย่างไรก็ตามชาวไทลื้อบ้านแม่สาบก็ยังสามารถที่จะปรับอัตลักษณ์ทางขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นได้

1.3 การศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ในฐานะชายขอบสังคม

การศึกษาทางมานุษยวิทยากลุ่มชาติพันธุ์ในแนวทางนี้เป็นจะการศึกษาที่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าการเบียดขับคนคืออำนาจให้ตกอยู่ในภาวะชายขอบที่เกี่ยวข้องอย่างเหนียวแน่นกับกระบวนการการสร้างรัฐชาติและการขยายตัวของอำนาจรัฐในการควบคุมพื้นที่และผู้คน เช่นงานวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอกจากมหาวิทยาลัยฮาวาร์ดของ โกมาตร (Komatra Chuengsatiansup, 1998) เรื่อง Living on the Edge: Marginality and Contestation in the Kui Communities of Northeast Thailand ที่ได้ศึกษาความเป็นชายขอบของชุมชนชาวกูย คนเลี้ยงช้างแห่งเมืองสุรินทร์ โกมาตรพบว่า การเกิดขึ้นของรัฐชาติสมัยใหม่ ไม่เพียงก่อให้เกิดศูนย์กลางทางการเมืองและการควบคุมแบบใหม่เท่านั้น แต่ได้ทำให้องค์กรทางสังคมของชาวกูยแตกสลายลงด้วย แต่เดิมองค์กรทางสังคมของชาวกูยที่เชื่อมโยงผ่านธรรมเนียมการคล้องช้าง ในฐานะศูนย์กลางของระเบียบทางการเมืองของชาวกูยซึ่งมีการจัดลำดับชั้น ตำแหน่งหน้าที่ พันธะหน้าที่ เกียรติและศักดิ์ศรีของชาวกูยที่ได้มาจาก

กิจกรรมคล่องช้าง ถูกแทนที่ด้วยการเมืองสมัยใหม่ซึ่งเป็นเวทีของข้าราชการ นายทุนท้องถิ่นเชื้อสายจีนซึ่งมีสถานภาพเป็นผู้นำทางการเมืองของชุมชน ในขณะที่ชาวกูยถูกกันออกไปจากการมีส่วนร่วมในเวทีการเมืองและเครือข่ายของระบบอุปถัมภ์

ในภาวะที่สูญเสียบทบาทฐานะเป็นผู้กระทำ (Agency) ชาวกูยได้สร้างความเป็นผู้กระทำของตนเองใหม่ผ่านการสร้าง “บ้านโบราณ” ตามแบบบ้านเรือนดั้งเดิมของชาวกูย โดยที่ก่อนหน้านี้รัฐได้สร้าง “พิพิธภัณฑ์หมู่บ้านช้าง” โดยมีลักษณะเป็นอาคารสมัยใหม่ สร้างขึ้นในบริเวณพื้นที่ซึ่งเคยเป็นที่ชุมชนก่อนการออกคล่องช้าง พิพิธภัณฑ์ได้เปลี่ยนพื้นที่อันศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนให้กลายเป็นพื้นที่ซึ่งเป็น “กรรมสิทธิ์ของรัฐ” ซึ่งชาวกูยไม่สามารถเข้าถึงได้ถ้าไม่ได้รับอนุญาตจากราชการ การสร้างบ้านโบราณโดยความร่วมมือของชาวกูยจึงถูกต่อต้านจากรัฐ ซึ่งมองว่าชาวบ้านต้องการแข่งขันกับอำนาจรัฐ บ้านโบราณนอกจากเป็นการนำเสนอตัวตนและความเป็นผู้กระทำของชาวกูยแล้ว ยังเป็นการเปิดพื้นที่ทางวาทกรรมซึ่งความชอบธรรมของอำนาจรัฐได้ถูกท้าทาย ถูกตั้งคำถาม บ้านโบราณจึงเป็นสัญลักษณ์ที่ชาวกูยใช้เป็นเครื่องมือต่อต้านการครอบงำของอำนาจรัฐ

การศึกษาของโกมาตรได้แสดงให้เห็นว่า การเกิดขึ้นของรัฐชาติสมัยใหม่ไม่เพียงเป็นการสร้างศูนย์กลางทางการเมืองในรูปแบบใหม่ขึ้นมาเท่านั้น แต่ยังทำให้องค์กรทางสังคมของชาวกูยแตกสลายลงอีกด้วย องค์กรทางสังคมของชาวกูยเชื่อมโยงผ่านประเพณีคล่องช้างในฐานะเป็นศูนย์กลางของระเบียบทางการเมืองของชาวกูยซึ่งมีการจัดลำดับขั้นอย่างชัดเจน หากแต่ฐานะตำแหน่งหน้าที่ เกียรติและศักดิ์ศรีของชาวกูยถูกแทนที่ด้วยการเมืองสมัยใหม่ซึ่งเป็นเวทีของข้าราชการและนายทุนท้องถิ่นเชื้อสายจีน ในขณะที่ชาวกูยถูกกีดกันออกจากการมีส่วนร่วมทางการเมือง เมื่อจังหวัดสุรินทร์เริ่มถูกผนวกรวมเข้าสู่ระบบทุนนิยมอย่างเข้มข้น ผ่านการท่องเที่ยว และถูกสร้างจุดขายในฐานะเป็นเมืองช้าง ชาวกูยได้เข้ามีส่วนร่วมในแต่ละกิจกรรมดังกล่าวไม่ได้ ทำให้ชาวกูยมีบทบาทฐานะเป็นผู้กระทำ เพราะเกียรติภูมิจากกิจกรรมตกอยู่กับข้าราชการและนักการเมืองท้องถิ่น ซึ่งนำเสนอตนเองในนามของชาวกูยและแสดงตนราวกับเป็นผู้เชี่ยวชาญเสียเอง ชาวกูยถูกกีดกันออกจากเวทีดังกล่าว ให้กลายเป็นคนไร้เสียง และยังถูกจัดว่าเป็นพวกเห็นแก่ตัวไม่ซื่อสัตย์ต้องอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของข้าราชการและผู้นำท้องถิ่น

การศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ที่ไม่อยู่ในประเทศไทยของแอนนา ชิงจิ่ง (Tsing Anna, 1993) ซึ่งได้ศึกษาชาวเมอราทัสในตอนใต้ของเกาะกาลิมันตัน พบว่าในพื้นที่ชายขอบทางการเมือง ซึ่งระยะห่างของพื้นที่กับศูนย์กลางอำนาจรัฐก่อให้เกิดช่องว่างระหว่างนโยบายการบังคับให้เป็นไปตามนโยบาย นโยบายของรัฐถูกตีความใหม่ในท้องถิ่นอย่างแพร่หลาย โดยชิงจิ่งได้วิเคราะห์ความเป็นชายขอบและกระบวนการต่อรองของชาวเมอราทัสที่ตอบโต้ต่อความเป็นชายขอบที่ถูกหยิบยื่น

จากภายนอก โดยนิยามความเป็นชายขอบของตนเองและกลุ่มคนที่อยู่แวดล้อม ผ่านเรื่องราว (Stories) เรื่องเล่า (Narrative) เหตุการณ์ (Event) บทเพลง (Song) ซึ่งแสดงให้เห็นถึง “พื้นที่ของการช่วงชิงทางวาทกรรม” โดยผ่านพื้นที่เหล่านี้ ซึ่งจึงได้แสดงให้เห็นถึงภาวะความเป็นชายขอบของชาวเมอราตัส ซึ่งก่อรูปขึ้นมาจาก การขยายอำนาจรัฐ การก่อตัวของอัตลักษณ์ของชาติ อัตลักษณ์ของภูมิภาค และความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศ

งานวิจัยของชิงจึงได้นำเสนอการขยายอำนาจของรัฐที่เกิดขึ้นจากความต้องการทรัพยากรและการควบคุมทางทหาร ทำให้รัฐขยายอำนาจเข้าไปยังดินแดนอันไกลโพ้น ซึ่งทำให้การเคลื่อนย้ายของกลุ่มวัฒนธรรมชายขอบเป็นสิ่งที่ไม่สามารถเป็นไปได้ ภายใต้ระเบียบใหม่ในสมัยประธานาธิบดีซูฮาร์โต ระบบการเกษตรแบบเคลื่อนย้ายของชาวเมอราตัส กลายเป็นสัญลักษณ์ของความไร้ระเบียบ เป็นข้อจำกัดต่อระเบียบของรัฐและข้อจำกัดต่อการพัฒนา รัฐจึงนโยบายโยกย้าย (Relocation) ประชากรที่มีปัญหาในสายตาของรัฐเหล่านี้ไปยังชุมชนใหม่ที่รัฐสามารถขึ้นควบคุมได้ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และศาสนา

ความเป็นชายขอบของชาวเมอราตัสถูกก่อรูปขึ้นภายใต้อัตลักษณ์แห่งชาติของอินโดนีเซียที่โยงใยกับการอ้างความเป็นศูนย์กลางของชาวชวาในมิติต่าง ๆ ซึ่งชาวชวาได้สถาปนาอำนาจของตนเองขึ้นและอ้างความชอบธรรมในการครอบงำทางวัฒนธรรมต่อกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในบริเวณตอนใต้ของเกาะกาลิมันตัน ชาวเมอราตัสประสบกับการครอบงำของกลุ่มมุสลิมบันจาร (Banjar) ซึ่งอ้างความเป็นตัวแทนของภูมิภาค อ้างว่าอัตลักษณ์ของตนเองก็คืออัตลักษณ์ของภูมิภาค โดยชาวมุสลิมบันจารแสดงอัตลักษณ์ของตนเองผ่านการนับถือศาสนาอิสลามซึ่งเคร่งครัดเสียยิ่งกว่าชาวชวาผู้อ้างอัตลักษณ์ของชาติเสียอีก ในขณะที่ชาวเมอราตัสที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม ถูกมองว่าเป็นคนนอกกริต ไม่มีศาสนา ซึ่งชาวเมอราตัสก็ไม่ได้จ้านต่อความด่าด้อยที่ถูกหยิบยื่นมาจากมุสลิมบันจาร แต่ได้อ้างความเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์กับอาณาจักรโบราณที่ถือเป็นจุดเริ่มต้นของอารยธรรมอินโดนีเซีย และชาวเมอราตัสยังให้การสนับสนุนรัฐ เพื่ออ้างการปกป้องความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ความหลากหลายทางศาสนา

ความเป็นชายขอบของชาวเมอราตัสไม่ได้เกิดจากปฏิสัมพันธ์กับภายนอกเท่านั้น ซึ่งจึงได้ชี้ให้เห็นว่าภายในชุมชนเมอราตัสด้วยกันก็มีการกีดกันคนบางกลุ่มให้ออกไปอยู่ภายนอกศูนย์กลางอำนาจของชุมชน โดยชิงจึงให้ความสนใจการที่ผู้หญิงถูกกีดกันออกจากความเป็นผู้นำของชุมชน ซึ่งในสังคมของชาวเมอราตัสความเป็นผู้นำเกี่ยวข้องกับการมีสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกทั้งเจ้าหน้าที่รัฐ พ่อค้าชาวบันจาร ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวได้มาผ่านการเดินทางซึ่งผู้หญิงจะถูกกีดกันไม่ให้เข้ามา มีบทบาทดังกล่าว อย่างไรก็ตามผู้หญิงชาวเมอราตัสก็ไม่ได้ยอมจำนนอย่างราบคาบ แต่พวกเขอพยายามสร้างภาวะความเป็นผู้นำของตนเองขึ้นในลักษณะต่าง ๆ คือการแสดงความเข้มแข็งและเข้า

ร่วมกิจกรรมที่เป็นการเรียนรู้เพื่อเป็นผู้นำเช่นเดียวกับผู้นำชาย ในขณะที่ผู้หญิงอีกคนอ้างความชอบธรรมต่อภาวะผู้นำของตนเองว่าได้รับการถ่ายทอดจากผู้นำคนก่อนผ่านความฝัน ผ่านการเข้าทรง ผู้หญิงชาวเมอราทัสได้ชี้ให้เห็นถึงความเกี่ยวข้องระหว่างความสัมพันธ์ระหว่างเพศ (Gender) ความเป็นชาติพันธุ์ และภาวะชายขอบทางการเมืองในขณะที่ผู้นำชายมักอ้างความเชื่อมโยง ความเป็นตัวแทนของรัฐ แต่ผู้หญิงได้แสดงให้เห็นถึงการไม่ยอมจำนนต่ออำนาจรัฐ นโยบายของรัฐถูกเปลี่ยนแปลงไปสู่พิธีกรรมอันแปลกตา การล้อเลียน การบิดเบือนความรู้ทางการเมืองและนโยบายของรัฐซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้นำชายไม่เคยตั้งคำถาม

งานศึกษาวิจัยอีกหนึ่งชิ้นที่ตอกย้ำแนวคิดที่การสร้างรัฐชาติมีผลต่อการผลักดันให้ชนกลุ่มชาติพันธุ์เป็นกลุ่มชายขอบของสังคมอย่างงานของนรินทร์ คุณเมือง (2550, บทคัดย่อ) ซึ่งศึกษาเรื่องความเป็นชายขอบของกลุ่มชาติพันธุ์ถิ่น – ยวน ในจังหวัดเลย ผลสรุปการวิจัยพบว่า กระบวนการที่ทำให้ชาวถิ่น – ยวน กลายเป็นชายขอบของสังคมได้เริ่มก่อตัวจากบริบททางสังคมอันเป็นเงื่อนไขที่สำคัญต่อการสร้างความเป็นชายขอบ 2 ประการหลัก ๆ คือ 1. การสร้างความเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ในอาณาจักรไทย การสร้างตัวตนใหม่ของอาณาจักรไทยทำให้ประชาชนถูกแทนที่จากพันธะเชิงบุคคลกับเจ้า ไปเป็นความผูกพันเชิงบุคคลกับพื้นที่ โดยการสร้างแผนที่ทางภูมิศาสตร์สมัยใหม่ 2. กระแสการพัฒนาเพื่อปรับเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย การพัฒนาได้สร้างความแตกต่างระหว่างพื้นที่ที่พัฒนากับพื้นที่ด้อยพัฒนา เกิดกลุ่มคนที่ไม่สามารถเข้าถึงการพัฒนาที่อยู่ส่วนกลางได้

ดังนั้นภายใต้บริบททางสังคมดังกล่าวคือการสร้างรัฐชาติสมัยใหม่ และการพัฒนาได้ส่งผลกระทบต่อสร้างความเป็นชายขอบให้กับชาวถิ่น – ยวน โดยการสร้างความเป็นชายขอบสรุปได้ 3 ประการหลัก คือ 1. การมีอคติทางชาติพันธุ์ 2. การกีดกัน เบียดขับและตีตรา 3. นโยบายการผนวกรวมเข้าของรัฐ จาก 3 ประการดังกล่าวได้ส่งผลกระทบให้ความหมายต่อตนเองในฐานะผู้อื่นที่ไม่ใช่คนไทย เกิดความรู้สึกแตกต่างและด้อยกว่าคนอื่น และมองตัวเองว่าเป็นพวกไร้ถิ่นฐาน ไร้บ้าน ไร้สังกัด ในท่ามกลางบริบทของอำนาจรัฐและสังคมที่อยู่เหนือกว่า

อย่างไรก็ตามในสถานการณ์ที่ชาวถิ่น – ยวนถูกมองอย่างมีอคติ ถูกกีดกัน เบียดเบียนและตีตราจากรัฐและสังคม รวมทั้งการถูกผนวกเข้าโดยนโยบายรัฐ ชาวถิ่น – ยวนได้มีปฏิกิริยาตอบโต้ ต่อรอง โดยสะท้อนผ่าน 3 ประการหลัก ๆ คือ 1. ใช้พลังทางสังคมในระดับชุมชนและระดับเครือข่ายเพื่อตอบโต้ ต่อรองเรื่องการกีดกันการได้รับสัญชาติไทย การกีดกันด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งบริการของรัฐ 2. ใช้อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์โดยการผลิตซ้ำและสร้างใหม่ทางวัฒนธรรม ประเพณีและความเชื่อ 3. ใช้กลไกของรัฐในนโยบายการผนวกรวมเข้า

โดยชาวกิน – ขวน ได้ใช้ประโยชน์จากกลไกนี้ผลิตซ้ำทางวาทกรรมของรัฐและสังคมเพื่อใช้เป็นเวทีในการต่อสู้

ดังนั้นภายใต้กระบวนการการกลายเป็นชายขอบนั้นทำให้เห็นถึงความรู้สึกของคนที่อยู่ในภาวะถูกกดทอนความเป็นมนุษย์ กลายเป็นเพียงสิ่งของบางอย่าง และในขณะเดียวกันคนที่ถูกกระทำนั้นไม่ได้ยอมจำนนอย่างราบคาบแต่ได้ต่อสู้ ปรับตัวและสร้างศักยภาพเพื่อเข้าถึงและสร้างอำนาจเพื่อช่วงชิงความหมายและปรับเปลี่ยนภาพลักษณ์ตนเองอย่างเลื่อนไหลตามบริบทต่าง ๆ

วิทยานิพนธ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่เรื่อง ความเป็นชายขอบและการสร้างพื้นที่ทางสังคมของคนพลัดถิ่น: กรณีศึกษาชาวดะอั้งในอำเภอเชียงดาว ของวาสนา ละอองปลิว (2546, บทคัดย่อ) เป็นงานที่ศึกษาความเป็นชายขอบของชาติพันธุ์โดยตรงสรุปว่า ความเป็นชายขอบของชาวดะอั้งถูกสร้างขึ้นภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เหลื่อมล้ำระหว่างชาวดะอั้งกับกลุ่มอำนาจที่หลากหลายซึ่งประกอบด้วยรัฐ กลุ่มชาติพันธุ์อื่น และระบบทุน ซึ่งได้สร้างภาวะชายขอบต่อชาวดะอั้งผ่านกระบวนการสร้างความเป็นอื่นต่อชาวดะอั้ง โดยการนิยามอัตลักษณ์ ความเป็นดะอั้งที่ตายตัวในฐานะ “ชาวเขาทำลายป่า” “ชาวเขาต่างด้าว” “ไม่ใช่คนไทย” “คนงมงาย” “หมู่บ้านชาวเขาคือพัฒนา” โดยกระบวนการสร้างความเป็นอื่นต่อชาวดะอั้งนี้เป็นกระบวนการที่มีความลึกลับในตัวเอง กล่าวคือในด้านหนึ่งชาวดะอั้งถูกกีดกันออกจากการมีส่วนร่วมในพื้นที่ของกลุ่มอำนาจผ่านการสร้างความเป็นอื่นต่อชาวดะอั้ง แต่ในขณะเดียวกันกลุ่มอำนาจเหล่านี้ก็ผนวกชุมชนดะอั้งเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของระบบทุนผ่านการผลิตเชิงพาณิชย์และการท่องเที่ยวซึ่งแสวงหาผลประโยชน์จากความเป็นอื่นของชาวดะอั้ง

การศึกษาในครั้งนี้ของวาสนายังได้ค้นพบอีกว่า การเผชิญกับภาวะชายขอบของชาวดะอั้งเกิดขึ้นภายใต้ภาวะของการถูกทำให้เป็นผู้ด้อยอำนาจในลำดับชั้นของความสัมพันธ์เชิงอำนาจในพื้นที่ ภาวะด้อยอำนาจเกิดขึ้นในบริบทของการเป็นกลุ่มคนที่อพยพมาหลังกลุ่มชาติพันธุ์อื่น การเป็นคนพลัดถิ่นที่ไร้ความเชื่อมโยงทางสังคม เศรษฐกิจกับกลุ่มอำนาจอื่นทำให้ถูกจัดวางไว้ในพื้นที่ของความเป็นอื่นมากกว่าคนชายขอบอื่นและตกอยู่ในตำแหน่งที่ต่ำสุดของปิรามิดความสัมพันธ์เชิงอำนาจในพื้นที่ ชาวดะอั้งพลัดถิ่นจึงอยู่ในฐานะ “คนชายขอบของชายขอบ” ซึ่งถูกทำให้กลายเป็นผู้ไร้พื้นที่ทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ภายใต้สถานการณ์ของการถูกทำให้ไร้พื้นที่ ชาวดะอั้งก็ไม่ได้จำนนต่อภาวะดังกล่าวอย่างเฉื่อยชา แต่ได้ต่อรองเพื่อสร้างพื้นที่ทางสังคมของตน แต่สถานการณ์ที่ประจวบทำให้กระบวนการสร้างพื้นที่ทางสังคมของชาวดะอั้งไม่ได้ปรากฏผ่านการต่อต้าน การเผชิญหน้ากับอำนาจโดยตรง แต่พื้นที่ทางสังคมถูกสร้างขึ้นผ่านการนำเสนออัตลักษณ์ของชาวดะอั้งต่อกลุ่มอำนาจต่าง ๆ เป็นการปฏิเสธอัตลักษณ์ที่ถูกนิยามอย่างตายตัวจากกลุ่มอำนาจที่แวคล้อม อัตลักษณ์ของชาวดะอั้งได้ถูกผลิตซ้ำ สร้างใหม่อย่างเลื่อน

ไหลเปลี่ยนแปลงตามความสัมพันธ์ระหว่างชาวดาระอั้งกับกลุ่มอำนาจต่าง ๆ ซึ่งต่างช่วงชิงการนำอัตลักษณ์ต่อชาวดาระอั้ง และแม้แต่ในกลุ่มชาวดาระอั้งเองก็มีการนิยามอัตลักษณ์อย่างหลากหลายเป็นพลวัตภายใต้เงื่อนไขทางสังคมที่คนแต่ละกลุ่มเผชิญ ความเคลื่อนไหวของอัตลักษณ์ทำให้ชาวดาระอั้งสามารถดำรงอยู่ได้ในภาวะชายขอบที่ตนเองเผชิญ พื้นที่ทางสังคมและอัตลักษณ์ของชาวดาระอั้งจึงไม่ได้มีลักษณะเป็นหนึ่งเดียวที่หยุดนิ่งตายตัว แต่มีความซับซ้อน หลากหลาย และเป็นพลวัต ซึ่งสามารถถูกต่อรอง ช่วงชิงและปรับเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขของความสัมพันธ์ที่หลากหลาย

เครือข่ายชาติพันธุ์ศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้ศึกษาชาวลีซอ โดยทวิช จตุรพฤกษ์ (2541, หน้า 24 - 26) เรื่อง เลี่ยงจากคนชายขอบ ศักดิ์ศรีความเป็นคนของชาวลีซอ เป็นงานศึกษาที่น่าสนใจสภาพของการต่อสู้ดิ้นรนและการปรับตัวทางวัฒนธรรมของชุมชนลีซอ ท่ามกลางสถานะความเป็นชายขอบที่เกิดขึ้นจากการขยายตัวของรัฐซึ่งนำไปสู่การสูญเสียอำนาจในการจัดการทรัพยากร ความเป็นอัมพาตเชิงโครงสร้างและการถ่วงละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ชาวลีซอพยายามต่อสู้ดิ้นรนด้วยการใช้พิธีกรรมเป็นเครื่องมือในการปรับเปลี่ยนโลกทัศน์และจักรวาลวิทยาของชาวลีซอที่อยู่ในภาวะใกล้ล่มสลายให้กลับคืนสู่ระเบียบใหม่ และใช้พิธีกรรมในการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และบทบาททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไประหว่างชายกับหญิง ระหว่างคนลีซอภายในชุมชนด้วยกันเองระหว่างชุมชนลีซอกับรัฐ ในการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างชุมชนลีซอกับรัฐไทย ชาวลีซอได้ปรับรูปแบบบางส่วนของวัฒนธรรมไทยผสมผสานเข้ากับบริบทของวัฒนธรรมลีซอ เช่น การตั้งหิ้งพระพุทธรูปกับหิ้งบูชาผีบรรพบุรุษ ซึ่งเท่ากับว่าเป็นการยอมรับการเข้ามาของอำนาจรัฐและการขยายตัวของระบบทุนนิยมว่าเป็นสิ่งที่ชาวลีซอไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ แต่ในขณะเดียวกันชาวลีซอก็มิได้ยอมรับอำนาจรัฐและทุนในลักษณะยอมจำนน การรับเอาพระพุทธรูปเป็นการขยับขยายพื้นที่ทางวัฒนธรรมโดยแสดงการยอมรับอำนาจภายนอก แต่ในขณะเดียวกัน ก็จัดวางให้อยู่ในตำแหน่งที่ด้อยกว่าผีของชาวลีซอ

ความเจ็บป่วยของชาวลีซอ ถูกอธิบายว่าเป็นการแสดงถึงภาวะต้องมลทินและการสูญเสียสถานภาพ ซึ่งมีการตีความว่าเนื่องจากผีบรรพบุรุษอยู่ในภาวะเสื่อมเสียเกียรติและศักดิ์ศรีไม่สามารถให้ความคุ้มครองลูกหลานชาวลีซอได้ ซึ่งในบริบททางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้บางครัวเรือนต้องโยกย้ายไปทำมาหากินอยู่ในเมือง ทำให้สูญเสียความสัมพันธ์กับชุมชนและพันธะกับพิธีกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ชาวลีซอได้ใช้พิธีสาเลาหลู่ ในการผลิตซ้ำความสัมพันธ์กับชุมชนเพื่อรักษาความเป็นลีซอของตนเองไว้ พิธีสาเลาหลู่ มีนัยของการเข้าถึงแหล่งของพลังอำนาจที่ช่วยเสริมพลังในการผลิตซ้ำความสัมพันธ์ทางสังคมของครัวเรือนชาวลีซอที่อพยพไปทำมาหากินนอกหมู่บ้าน การสร้างศาลาในหมู่บ้านเป็นการลบล้างมลทินที่เกิดจากการแปลงแยกจากชุมชน เป็นเวที

ขอมาต่อศัปรพบุรุษให้กลับมาปกปักษ์รักษาเช่นเดิม ทั้งยังเป็นการแสดงออกเพื่อให้ได้รับการยอมรับจากชาวบ้าน ศาลาจึงเป็นสัญลักษณ์ของความสนิทสนม ความเป็นพวกเดียวกันของชาวลือซอ

วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่เขียนโดยปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี (2541, หน้า 92 – 135) เรื่อง วาทกรรมว่าด้วย “ชาวเขา” ได้แสดงให้เห็นถึงกระบวนการที่กลุ่มคนที่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูงถูกกำหนดให้ตกอยู่ในภาวะชายขอบของสังคมไทย ปิ่นแก้วชี้ให้เห็นว่าผู้นำรัฐไทยได้สร้างรัฐชาติซึ่งมีอาณาเขตที่แน่นอนและประชากรที่ผูกติดกับอาณาเขตดังกล่าวเป็นองค์ประกอบสำคัญควบคู่ไปกับการพยายามสร้างความเป็นไทย ในกระบวนการดังกล่าวกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง ซึ่งในสายตาของชนชั้นนำคือ คนป่า คนไร่อารยธรรม จึงอยู่ปลายสุดของความเป็นไทยถูกมองในฐานะเป็นชาวเขา การเกิดขึ้นของรัฐชาติจึงเป็นการขับไล่ให้กลุ่มคนบนพื้นที่สูงกลายเป็นคนอื่น

การศึกษาชาวเขาของปิ่นแก้วครั้งนี้ยังชี้ให้เห็นถึงการขับไล่กลุ่มชนบนพื้นที่สูงที่ดำเนินไปภายใต้การสร้างมายาคติ 3 ประการต่อกลุ่มชาติพันธุ์ คือมายาคติเรื่องความมั่นคงของชาติ มายาคติเรื่องยาเสพติด และมายาคติเรื่องสิ่งแวดล้อม ซึ่งนำไปสู่การขยายตัวของรัฐสู่พื้นที่สูงเพื่อควบคุมชาวเขาอย่างใกล้ชิด ในอดีตนโยบายการอพยพชาวเขาถูกนำมาใช้เพื่อเคลื่อนย้ายชาวเขาออกจากพื้นที่ซึ่งล่อแหลมต่อความมั่นคงของชาติ ในยุคของการปราบปรามฝิ่นของรัฐ ได้ก่อให้เกิดการไหลทะลักของเงินทุนและโครงการพัฒนาทั้งจากรัฐไทยและต่างประเทศขึ้นสู่พื้นที่บนภูเขาจำนวนมหาศาล โดยมีเป้าหมายเพื่อลดพื้นที่ปลูกฝิ่น การส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจทดแทนฝิ่น และในปัจจุบันวิธีการผลิตแบบเคลื่อนย้ายของกลุ่มชนบนพื้นที่สูงก็ถูกมองว่าเป็นการทำลายสิ่งแวดล้อม รัฐพยายามควบคุมให้ชาวเขาทำการเกษตรแบบถาวรในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง นอกจากนี้ก็มีความพยายามอพยพชาวเขาออกจากพื้นที่ซึ่งเป็นที่อยู่และที่ทำกินภายใต้ข้ออ้างเรื่องความมั่นคงของระบบนิเวศน์ อย่างไรก็ตามในภาวะของการถูกขับไล่ออกจากพื้นที่ในสังคม คนชายขอบก็ไม่ได้ยอมจำนนต่อภาวะความเป็นชายขอบที่ตนเองเผชิญอย่างราบคาบ แต่คนชายขอบได้พยายามดิ้นรนเพื่อหาที่ยืนให้กับตนเองในลักษณะต่าง ๆ

ผลการวิจัยที่ชี้ให้เห็นว่าการสร้างรัฐชาติไม่ใช่ปัจจัยเดียวที่ส่งผลต่อการผลักดันให้กลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มน้อยให้กลายเป็นชายขอบ แต่กระบวนการเปลี่ยนแปลงระดับโลกาภิวัตน์ก็เป็นส่วนสำคัญในการผลักดันด้วย ตามผลการศึกษากีเรซ่า เวลส์ (Welz, 2004) ที่ได้ศึกษาเรื่องหลากหลายความทันสมัยการข้ามชาติพันธุ์ทางวัฒนธรรม พบว่าในช่วงศตวรรษที่ผ่านมากระบวนการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นมากมาย ที่เรารู้กันในชื่อของ “โลกาภิวัตน์” ซึ่งมาพร้อมกับแนวทางของมานุษยวิทยา การอพยพและการเคลื่อนย้าย เช่นเดียวกับการแพร่กระจายของการซื้อขายที่มีไปทั่วโลก การแพร่กระจายของสื่อต่าง ๆ แนวความคิดและการปฏิบัติทางการเมือง การแพร่กระจายของเทคโนโลยี และความรู้ทางวิทยาศาสตร์ต่าง ๆ ปัจจุบันการศึกษาทางมานุษยวิทยา เป็นประเด็น

สำคัญในการศึกษาการข้ามชาติทางวัฒนธรรม เริ่มตั้งแต่การได้รับวัฒนธรรมใหม่เข้ามาและไม่มี การต่อต้านวัฒนธรรม ทำให้เกิดการข้ามชาติพันธุ์เข้าไปในอีกรัฐหนึ่ง ซึ่งแน่นอนว่าเมื่อเกิดการข้าม ชาติพันธุ์ สิ่งที่เกิดขึ้นไม่ได้ก็คือวัฒนธรรมที่แพร่กระจายเข้าไปอาณาไปสู่วัฒนธรรมเดียวทั้งโลก การกระจายทางวัฒนธรรมก่อให้เกิดวัฒนธรรมใหม่ที่แตกต่างออกไปจากเดิม ปัจจุบันการพัฒนา ทางศิลปะเกิดขึ้นแบบกระจายพร้อมกันทั่วโลก การเกิดใหม่ของวัฒนธรรมจะทำให้เกิดวัฒนธรรม แบบคู่ขนานคือมีวัฒนธรรมเก่า และวัฒนธรรมใหม่อยู่ในพื้นที่เดียวกัน

วิทยานิพนธ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ของมงคล พนมมิตร (2551, บทคัดย่อ) ที่ศึกษาเรื่อง การดำรงอัตลักษณ์ของชุมชนกลุ่มน้อยในภาคเหนือ ผลการวิจัยสรุปว่าอัตลักษณ์ของชุมชนกลุ่มน้อย บ้านห้วยเฮี้ยะพบว่ามีหลายอัตลักษณ์ เช่นอัตลักษณ์แบบดั้งเดิมที่แสดงออกทางกายภาพ คือการแต่ง กายประจำเผ่าด้วยชุดสีดำ มีภาษาพูดเฉพาะของชนเผ่ามีวัฒนธรรม และประเพณีของชนเผ่าที่จัดขึ้น ในทุกปี ส่วนอัตลักษณ์ที่เป็นนามธรรมอยู่ภายในที่แสดงออกผ่านการปฏิบัติคือการมีพฤติกรรม บุคลิกภาพ และลักษณะนิสัยที่ถ้อยทีถ้อยอาศัยมีความเป็นที่เป็นน้อม เป็นเครือญาติ ให้การช่วยเหลือ แบ่งปันผู้ด้อยโอกาส และการให้คุณค่าและให้ความเคารพต่อผู้อาวุโสรวมถึงทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมของชุมชนอัตลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นใหม่คือ อัตลักษณ์การประนีประนอม อ่อนน้อม ถ่อมตน ไม่โอ้อวดไม่แข็งจิ้น เป็นมิตรได้กับทุกคน และอัตลักษณ์ตามสมัยนิยมของคนรุ่นใหม่ อัต ลักษณ์เหล่านี้เกิดขึ้นและลื่นไหลไปตามสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงในแต่ละช่วงเวลาตั้งแต่ อดีตจนถึงปัจจุบันแต่ละอัตลักษณ์ถึงแม้จะเกิดขึ้นในสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงในช่วงเวลาที่ แตกต่างกัน แต่ทุกอัตลักษณ์เป็นอัตลักษณ์ที่มีรากฐานมาจากความคิด ความเชื่อที่ผูกติดกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี และความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิมของชนเผ่าที่สั่งสมมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ และ ชุมชนได้มีการสร้างกระบวนการเรียนรู้และสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นมาจนถึงปัจจุบัน อัตลักษณ์เหล่านี้ ถือได้ว่าเป็นศักยภาพของชุมชน ที่ชุมชนสามารถดำรงรักษาเอาไว้ได้อย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน โดยมีกระบวนการในการดำรงรักษาที่ประกอบด้วยองค์ประกอบหลักที่สำคัญ 3 ประการคือ 1. การ มีฐานความคิดที่คำนึงถึงความมั่นคง ความเป็นปึกแผ่นของชุมชนเป็นที่ตั้ง 2. มีกลไกของชุมชนที่ ถือเป็นเสาหลักค้ำยันหมู่บ้านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันทำหน้าที่อย่างเข้มข้น และ 3. การมีวิธีการ สร้างการเรียนรู้ที่หลากหลายเพื่อให้เห็นถึงคุณค่าของการดำรงรักษาอัตลักษณ์ของชนเผ่า

มงคลยังได้ค้นพบอีกว่า เงื่อนไขที่ทำให้เกิดการดำรงรักษาอัตลักษณ์ มีทั้งเงื่อนไขที่ เกิดจากภายใน คือ การมีต้นทุนเดิม (ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี ความรู้ภูมิปัญญา) อยู่สูง การมี กระบวนการสร้างการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การมีผู้นำผู้อาวุโสที่เป็นกลไกหลักของชุมชนทำหน้าที่ อย่างเข้มแข็ง และความต้องการได้รับการยอมรับให้ชุมชนมีสถานะตามกฎหมายของประเทศไทย ส่วนที่เป็นเงื่อนไขภายนอกคือ การถูกรอปรองและเข้มแข็งจากบุคคล/หน่วยงานภายนอกที่

พยายามเข้าไปครอบงำทางอำนาจเหนือชุมชน และการรุกรานของกระแสบริโภควัตถุของระบบทุนนิยมเสรี เมื่อชุมชนห้วยเหี้ยะสามารถดำรงรักษาอัตลักษณ์ของชุมชนเอาไว้ได้ จึงส่งผลให้คนในชุมชนห้วยเหี้ยะมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีการพึ่งพาช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชนได้รับการดูแลรักษา วัฒนธรรม ประเพณี และความรู้ภูมิปัญญาที่เป็นคุณค่าของชุมชนได้รับการสืบทอด และมีพื้นที่ทางสังคมให้อยู่ให้ยืน ที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นชุมชนที่มีคุณค่า ในสายตาของชุมชนอื่น ๆ

งานวิจัยที่ได้กล่าวมาในข้างต้นได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงความเป็นชายขอบของกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยนั้นเกี่ยวพันอย่างแนบแน่นกับกระบวนการสร้างรัฐชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขยายอำนาจเข้าควบคุมเหนือดินแดนและประชากรของรัฐ แต่กลุ่มชาติพันธุ์ก็มิได้สยบต่อกระบวนการเหล่านั้น กลุ่มชาติพันธุ์ได้มีการปรับตัว ติความ และตอบโต้สถานการณ์ต่าง ๆ ที่กลุ่มของตนเองได้เผชิญอยู่อย่างตั้งมั่น เพื่อเป็นการยืนยันถึงความตัวตนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษากลุ่มชาวไทยเขมร (เขมรถิ่นไทย)

จากการทบทวนการศึกษาที่เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่มีอยู่ในประเทศไทย ผู้วิจัยพบว่าสามารถแบ่งออกได้ 2 กลุ่ม โดยกลุ่มการศึกษาแรกจะใช้มุมมองด้านการศึกษาวัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของกลุ่มชนชาวไทยเขมร ที่มีอย่างหลากหลาย ทั้งประเพณีเกี่ยวกับวงรอบชีวิต เช่น เกิด แก่ เจ็บและตาย และวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับสังคม และกลุ่มที่สองเป็นกลุ่มการศึกษาที่มุ่งเป้าศึกษาถึงความเปลี่ยนแปลงทางสังคมของชุมชนที่กลุ่มชนเชื้อสายเขมรอาศัยอยู่ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 กลุ่มศึกษาวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ

กลุ่มชาติพันธุ์เขมรเป็นกลุ่มชนที่มีวิถีชีวิตความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมของกลุ่มชนอย่างเด่นชัด อธิบายได้จากการศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรของภูมิจิต เรืองเดช (2546, บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง ความเชื่อและการนับถือผีในกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร พบว่า ความเชื่อและการนับถือผีในกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรได้รับอิทธิพลตามคติความเชื่อแบบผี พราหมณ์ และพุทธ มีความเชื่อและนับถือผีอย่างเคร่งครัด คือ ผีเนี่ยะตา ผีโดนตา และเปรี้ยะภูมิแสร โดยองค์ประกอบในพิธีกรรมมีความเกี่ยวข้องกับจุดมุ่งหมาย ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม อุปกรณ์เครื่องบูชา เครื่องเช่นสรวง และขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมที่เชื่อถือปฏิบัติตามบรรพบุรุษมาช้านานมากกว่า 100 ปี

ความเชื่อและการนับถือผีโดนตา เป็นการแสดงความกตัญญูตเวทีต่อผีบรรพบุรุษประจำสายเลือด สายตระกูล โดยเชื่อว่าวิญญาณของบรรพบุรุษยังคงวนเวียนเพื่อคอยดูแล ปกป้องรักษาคุ้มครองลูกหลาน ผู้ที่ปฏิบัติดีจะมีความเจริญรุ่งเรือง และผู้ที่ปฏิบัติไม่ดีจะถูกลงโทษให้ได้รับ

ความเดือดร้อน ทุก ๆ ปี ในวันแรม 15 เดือน 10 ทุกครอบครัวจะไปทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษที่วัด

ความเชื่อ และการนับถือเปรียะภูมิแสร เป็นการแสดงความนับถือพระภูมิที่นาหรือผืนนา เพื่อบอกกล่าวและขอให้ช่วยคุ้มครองการทำนาให้มีความอุดมสมบูรณ์ ข้าวเจริญงอกงามและได้ผลผลิตมาก

ความเชื่อและการนับถือผี สะท้อนให้เห็นถึงความศรัทธาสามัคคี ทำให้คนผูกพันกับท้องถิ่น และมีส่วนในพิธีกรรมเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์ เป็นภูมิปัญญาและศักยภาพของชุมชนที่มีผลต่อการพัฒนาสังคมให้ได้รับความสงบสุข

วิทยานิพนธ์ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒที่วิจัยเกี่ยวกับพิธีกรรมแซนโดนตาของเพชรภรณ์ โสคำภา (2537, บทคัดย่อ) ในชื่อเรื่อง พิธีกรรมแซนโดนตา ที่บ้านกระหาด ตำบลกระหาด อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ พบว่าองค์ประกอบของพิธีกรรมแซนโดนตามีจุดมุ่งหมายเพื่อแสดงความกตัญญูกตเวทีของชาวไทย – เขมร ที่มีต่อบรรพบุรุษในการประกอบพิธีกรรมแซนโดนตานี้ จะแบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ ระดับครอบครัว หัวหน้าครอบครัว หรือผู้เฒ่าผู้โตสูงสุดของครอบครัวเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรม โดยจะจัดเช่นสรวงที่บ้านของตนเอง ผู้ร่วมประกอบพิธีจะประกอบด้วยสมาชิก ของครอบครัว และผู้มีเกียรติ ระดับเครือญาติจะจัดประกอบพิธีกรรมขึ้นที่บ้านผู้เฒ่าผู้โตสูงสุดของวงศ์ตระกูล และผู้เฒ่าผู้โตสูงสุดของตระกูลจะเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรม ส่วนผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมในระดับนี้ จะประกอบด้วย สมาชิกของครอบครัวหลาย ๆ ครอบครัวที่นับถือผีเดียวกัน และในระดับชุมชนนั้นจะประกอบพิธีกรรมกันที่วัดประจำหมู่บ้าน โดยมีผู้นำในการประกอบพิธีกรรม คือ ผู้เฒ่าผู้โตสูงสุดของแต่ละตระกูล ส่วนผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมจะประกอบด้วยชาวบ้านทุกครอบครัวในหมู่บ้าน รวมทั้งหมู่บ้านใกล้เคียงที่นับถือผีเดียวกัน ในระดับชุมชนนี้นอกจากจะมีผู้เฒ่าผู้โตเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมแล้วยังมีผู้อื่น ๆ เช่น มรรคทายก ครู พระสงฆ์ ซึ่งเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมด้วย ส่วนสิ่งของที่ใช้ในการเซ่นไหว้ประกอบด้วยเครื่องบูชา เครื่องเซ่นไหว้ซึ่งหาได้ตามท้องถิ่น นอกจากนี้ก็จะทำบายเบ็นเพื่อบูชาแม่โพสพ และผีไร่ผืนนาเพื่อความอุดมสมบูรณ์ของข้าวปลาอาหารในนา สถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธีในระดับครอบครัวจะใช้บ้านของตนเอง ในระดับเครือญาติจะใช้บ้านผู้เฒ่าผู้โตสูงสุดของตระกูล และในระดับชุมชนจะใช้ศาลาการเปรียญของวัดเป็นศูนย์รวมในการประกอบพิธีกรรม วันและเวลาในการประกอบพิธีกรรมจะตรงกับวันแรม 14 – 15 ค่ำ เดือน 10 ของทุกปี

ความสัมพันธ์ของพิธีกรรมแซนโดนตากับวิถีชีวิตของชาวไทย – เขมร จะมีความผูกพันเกี่ยวเนื่องกับทุกช่วงชีวิต ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย ไม่ว่าจะประกอบกิจกรรมใด ๆ ก็ตาม ชาวไทย – เขมรจะต้องมี การเซ่นไหว้บอกกล่าวผีบรรพบุรุษเสมอ

ด้านคติความเชื่อ ชาวไทย – เขมร มีความเชื่อในเรื่องผีบรรพบุรุษ (โดนตา) ชาวบ้านเชื่อว่าโดนตาเป็นผู้มีอำนาจให้คุณให้โทษแก่ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ได้ ถ้าใครไม่ปฏิบัติตามประเพณีพิธีกรรมแซนโดนตาก็จะถูกสังคมลงโทษด้วยการกล่าวหาว่าเป็นคนอกตัญญู และเชื่อว่าคนที่อกตัญญูจะประสบแต่ความล้มเหลวในชีวิต หากความสุขความเจริญไม่มี ความเชื่อดังกล่าวจึงมีการเซ่นสรวงบูชา เพื่อให้บรรพบุรุษพอใจ ท่านก็จะคอยคุ้มครองอวยชัยให้พร ให้ลูกหลานประสบผลสำเร็จในชีวิตมีความสุขความเจริญ และนอกจากนี้ยังเชื่อว่าโดนตานั่นจะคลั่งบันดาล ให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล เพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ทางเกษตรกรรมด้วย ชาวไทย – เขมร ได้อาศัยความเชื่อในการนับถือผีบรรพบุรุษเดียวกันเป็นเครื่องมือในการควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชน ทำให้เป็นคนมีระเบียบวินัย มีศีลธรรม ก่อให้เกิดความรักความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันสืบไป

การศึกษาเกี่ยวกับพิธีกรรมโกนจุก (กอร์เซากำป้อจ) ของชาวไทยเขมรในจังหวัดสุรินทร์ ของสมัคร เจาะใจดี (2540, บทคัดย่อ) เรื่องพิธีกรรมโกนจุกของชาวไทยเขมรบ้านหนองแก้ว ตำบลเมืองที อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ พบว่าชาวไทยเขมรบ้านหนองแก้วเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เขมร มีวัฒนธรรมที่เป็นของกลุ่มตนเอง ชาวบ้านในชุมชนยังคงปฏิบัติตามประเพณีและพิธีกรรมประจำชีวิตที่เกี่ยวกับการเกิด การโกนจุก การบวช การแต่งงานและการตายสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ โดยมีอาจารย์หรือลูกครูเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ แม้ว่าในปัจจุบันจะมีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีต่าง ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตอย่างมาก แต่ชุมชนชาวไทยเขมรยังคงมีแนวความคิดความเชื่อต่อประเพณีพิธีกรรมที่สำคัญอย่างเหนียวแน่น พิธีกรรมหนึ่งที่สำคัญก็คือพิธีกรรมกอร์เซากำป้อจ หรือเรียกเป็นภาษาไทยว่าพิธีโกนผมจุก ซึ่งชาวไทยเขมรยังคงมีการจัดองค์ประกอบและขั้นตอนของพิธีกรรมสืบต่อมาตามแบบแผนที่บรรพบุรุษได้กระทำไว้ แต่มีบางกรณีที่มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง ส่วนใหญ่จะเป็นการเปลี่ยนแปลงในรายละเอียดปลีกย่อย เช่น ค่าตอบแทนอาจารย์ แม่กะแย ซึ่งในปัจจุบันได้ใช้เงินมากกว่าเดิม

แนวความคิดด้านองค์ประกอบ และขั้นตอนของพิธีกรรมกอร์เซากำป้อจของชาวไทยเขมร เกิดจากการผสมผสานระหว่างศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ อันเป็นคติความเชื่อพื้นฐานในลักษณะพื้นบ้าน ที่ชาวไทยเขมรสร้างสมมาจากบรรพบุรุษอย่างไม่เปลี่ยนแปลง นับว่าเป็นคติความเชื่อของพิธีกรรมเกี่ยวกับเด็กซึ่งพ่อแม่จะให้ความสำคัญมาก เพราะเชื่อว่าเป็นพิธีกรรมที่เป็นสิริมงคล มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงสถานภาพจากวัยเด็กไปสู่วัยหนุ่มสาว

ในด้านที่เกี่ยวพิธีกรรมเกี่ยวกับการรักษาพยาบาลของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร โดยประทีป แพร่มย์ (2546, บทคัดย่อ) ก็ได้ศึกษา เรื่อง พิธีกรรม มมีวด ของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยเขมร : ศึกษากรณีบ้านตะโกราย ตำบลบ้านบัว อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการศึกษาพบว่า พิธีกรรมมมีวด เป็นพิธีกรรมที่จะกระทำขึ้น โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการรักษาพยาบาลผู้ป่วยของชาวไทยเขมร โดยมีคนทรงเรียกว่า มมีวด เป็นผู้ทำหน้าที่ติดต่อหรือเป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์กับวิญญาณของผีบรรพบุรุษ ซึ่งในการประกอบพิธีกรรมแต่ละครั้งจะต้องจัดองค์ประกอบต่าง ๆ เช่น สถานที่ เครื่องเซ่นบูชา เครื่องแต่งกาย เครื่องดนตรี อย่างเป็นระบบถูกต้องตามขนบธรรมเนียมที่ยึดถือปฏิบัติกันมา และมีขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมตามลำดับตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดการประกอบพิธีกรรม

บทบาทของพิธีกรรม มมีวด ที่มีต่อกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยเขมรมีทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรง ได้แก่ การรักษาพยาบาลการเจ็บป่วยในระดับครอบครัว โดยมีพื้นฐานทางความเชื่อว่าการเจ็บป่วยเกิดจากการกระทำของผีบรรพบุรุษ จึงจัดประกอบพิธีกรรมขึ้นเพื่อเชิญวิญญาณของผีบรรพบุรุษมาเข้าสิงสถิตในร่างทรงเพื่อพูดคุย แนะนำวิธีการรักษาพยาบาลและดูแลผู้ป่วย การให้ขวัญและกำลังใจ การขอโทษขอมาต่อผีบรรพบุรุษในสิ่งที่ผู้ป่วยได้กระทำความผิด ทั้งนี้เพื่อความสุขสบายทั้งใจและกาย และบทบาททางอ้อม ได้แก่ ในการประกอบพิธีกรรม มมีวด แต่ละครั้งจะมีการรวมกลุ่มเครือญาติ เพื่อนบ้าน ในลักษณะการรวมกลุ่มนี้ เป็นการสร้างความเป็นปึกแผ่น สร้างความอบอุ่นและความสามัคคีให้เกิดขึ้นในครอบครัวและตระกูลรวมถึงชุมชนด้วย

นอกจากนี้การประกอบพิธีกรรม มมีวด ยังมีบทบาททางด้านการให้การศึกษา เช่น ประวัติศาสตร์บอกเล่าเรื่องเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ ประวัติหมู่บ้าน ประวัติบุคคล ในตระกูลและข้อปฏิบัติในการดำรงตนให้อยู่ในสังคมตามขนบธรรมเนียมที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างสงบสุข ในการรวมกลุ่มกันเพื่อประกอบพิธีกรรมยังสามารถสร้างความสัมพันธ์และเกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันระหว่างเครือญาติและบุคคลในชุมชน ด้วยลักษณะดังกล่าวนี้เป็นผลให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกันและเกิดความร่วมมือร่วมใจที่จะปฏิบัติงานของชุมชนอย่างแข็งขัน

จากการศึกษาวิจัยเรื่องแคแสด : เดือนแห่งเทศกาลสงกรานต์ชาวไทยเขมรสุนทรินทร์ (คติชนสู่การแสดง) ของเครือจิต ศรีบุญนาค (2541, บทคัดย่อ) พบว่าประเพณีแคแสดของชาวไทยเขมรสุนทรินทร์ มีรูปแบบเฉพาะที่น่าสนใจเป็นประเพณีที่ปลูกฝังค่านิยมการดำรงชีวิต สอดแทรกเพลงและการละเล่น มีประโยชน์และมีคุณค่านอกจากนี้ยังพบว่าการละเล่นในเทศกาลสงกรานต์ชาวไทยเขมรนิยมเล่นเรือมตรุษ เจริญนอแรก เรือมอันเร เล่นสะบ้า (อังกูยจ) และเล่น โขง (ลูกช่วง) การจัดการแสดงในรูปแบบนี้เป็นการกระตุ้นให้ชาวบ้านรักในท้องถิ่นและรักประเพณีวัฒนธรรมของตนเอง เป็นการอนุรักษ์ ส่งเสริม และเผยแพร่ให้ชนรุ่นหลังได้รู้จัก

2.2 กลุ่มศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

งานการศึกษาของกลุ่มนี้จะมุ่งเป้าไปที่การสังเกตถึงบริบทต่าง ๆ ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม อย่างเช่นงานวิทยานิพนธ์ของรัตนากิ่งแก้ว (2543, บทคัดย่อ) ที่ศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านท่าม่วง ตำบลท่าม่วง อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการศึกษาพบว่า เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร ก่อน พ.ศ. 2529 เศรษฐกิจเป็นการผลิตเพื่อยังชีพ กระบวนการผลิตเป็นแบบดั้งเดิม ชาวบ้านส่วนใหญ่พึ่งพาธรรมชาติ ใช้ทุนของตัวเอง ไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกมากนัก เนื่องจากยังไม่มีไฟฟ้าเข้ามาในหมู่บ้าน ระบบครอบครัวเป็นแบบครอบครัวขยาย สถาบันครอบครัวและระบบเครือญาติมีความใกล้ชิดกัน และช่วยเหลือกันในด้านแรงงาน มีการรักษาโรคโดยใช้วิธีทางไสยศาสตร์ ยาสมุนไพร หมอแผนโบราณ วันเป็นสถาบันที่ช่วยขัดเกลาให้การอบรม เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน ชาวบ้านไม่สนับสนุนให้บุตรธิดาได้รับการศึกษาสูงขึ้น เนื่องจากมีฐานะยากจน ชาวบ้านยึดถือปฏิบัติเกี่ยวกับประเพณีและวัฒนธรรมอย่างเคร่งครัด

หลัง พ.ศ. 2529 มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก โดยเปลี่ยนรูปแบบการผลิตจากแบบยังชีพมาเป็นการผลิตเพื่อการค้ามากขึ้น ความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติลดลง มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในชีวิตประจำวันมากขึ้น ความสัมพันธ์แบบเครือญาติลดลง เมื่อเจ็บป่วยจะไปรับการรักษาพยาบาลที่สถานอนามัย หรือโรงพยาบาล มีการรับวัฒนธรรมเมืองเข้ามาในหมู่บ้าน เช่น การศึกษา การแต่งกาย การรับประทานอาหาร มีการยอมรับการแต่งงานข้ามเผ่าพันธุ์มากขึ้น

ผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ชาวบ้านประกอบอาชีพหลัก คือ การทำนา มีการนำเทคนิคการผลิตสมัยใหม่มาใช้ในหมู่บ้านมากขึ้น ทั้งเครื่องจักรทุ่นแรง ยาปราบศัตรูพืช เมล็ดพันธุ์และพันธุ์สัตว์ที่ให้ผลผลิตสูง ชาวบ้านมีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง การอพยพแรงงานไปทำงานต่างถิ่น โดยเฉพาะกลุ่มคนหนุ่มสาวมีมากขึ้น ชาวบ้านมีการหนี้สินผูกพันสถาบันการเงิน เนื่องจากความต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ชาวบ้านนิยมพูดภาษาไทยในชีวิตประจำวัน เด็กอายุ 3 - 4 ขวบผู้ปกครองจะหัดให้พูดภาษาไทยเพื่อความสะดวกเมื่อเข้าโรงเรียนในระดับชั้นอนุบาล เด็กที่เกิดใหม่จะตั้งชื่อตามดาราในละครโทรทัศน์วัยรุ่นหนุ่มสาวชอบแต่งตัวเลียนแบบนักร้องหรือดาราละครโทรทัศน์ ชาวบ้านนับถือศาสนาพุทธ ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิมไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก โดยเฉพาะประเพณีโคนดา ประเพณีแต่งงาน และประเพณีการบวชนาคซึ่งมีลักษณะเฉพาะของชุมชน

นิยามศัพท์ปฏิบัติการวิจัย

ชาวไทยเขมร หมายถึง กลุ่มชาติพันธุ์ที่ใช้ภาษาตระกูลมอญ – เขมร ซึ่งภาษาที่มีรากศัพท์มาจากภาษาบาลี – สันสกฤต เป็นกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ตามพื้นที่ต่าง ๆ ของประเทศไทย นักวิชาการด้านภาษาศาสตร์ได้ให้คำนิยามกลุ่มคนเหล่านี้ว่า “เขมรถิ่นไทย” (ประกอบ ผลงาม, 2538, หน้า 1) งานวิจัยนี้จะใช้คำว่า “ชาวไทยเขมร” คือกลุ่มชนชาวไทยเชื้อสายเขมรที่อาศัยอยู่ในชุมชนตำบลหนองตากง ตำบลเทพนิมิต และตำบลคลองใหญ่ อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี

วิถีชีวิต หมายถึง แนวทางการดำเนินชีวิตประจำวันของกลุ่มชนชาวไทยเขมรทางด้านปัจจัยการดำรงชีวิต ที่เกี่ยวกับการอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัย ในชุมชนตำบลหนองตากง ตำบลเทพนิมิต และตำบลคลองใหญ่ อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี ที่เป็นมาตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งอาจมีการปรับเปลี่ยนไปตามความจำเป็นที่สอดคล้องกับสถานะสังคม

ประเพณี หมายถึง ขนบธรรมเนียม พิธีกรรม แบบแผนที่กลุ่มชนชาวไทยเขมรในชุมชนตำบลหนองตากง ตำบลเทพนิมิต และตำบลคลองใหญ่ อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี ประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่ครั้งอดีตจนมาถึงปัจจุบัน โดยเป็นพิธีกรรมที่ปฏิบัติกันในระดับชุมชน ที่มีการกำหนดวันเวลา และรูปแบบไว้อย่างชัดเจน

พิธีกรรม หมายถึง พฤติกรรมของกลุ่มชนชาวไทยเขมรในชุมชนตำบลหนองตากง ตำบลเทพนิมิต และตำบลคลองใหญ่ อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี ที่แสดงออกในทางปฏิบัติตามระบบความเชื่อต่อสิ่งต่าง ๆ

ความเชื่อ หมายถึง พฤติกรรมของกลุ่มชนชาวไทยเขมรในชุมชนตำบลหนองตากง ตำบลเทพนิมิต และตำบลคลองใหญ่ อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี ต่อการยอมรับสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่าเป็นจริง ทั้งในส่วนที่อาจพิสูจน์ได้และพิสูจน์ไม่ได้ หรือที่เกิดจากความไม่รู้ ความกลัว ซึ่งมีพื้นฐานมาจากประสบการณ์ดั้งเดิม การยอมรับดังกล่าวอาจเกิดจากสติปัญญาที่มีเหตุผล หรือศรัทธาโดยไม่มีเหตุผลก็ได้

สถานภาพ หมายถึง สภาพการณ์ที่เป็นอยู่ปัจจุบันในด้านการคงอยู่ เลื่อนหาย หรือถูกประณีสัญขึ้นใหม่ของประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อของชุมชนชาวไทยเขมรในชุมชนตำบลหนองตากง ตำบลเทพนิมิต และตำบลคลองใหญ่ อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี

บทบาท หมายถึง ภาระหน้าที่ในการจัดเถลา ควบคุมกลุ่มชนในสังคมของประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อของชาวไทยเขมรในชุมชนตำบลหนองตากง ตำบลเทพนิมิต และตำบลคลองใหญ่ อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี

จริยธรรมการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีวิจัยภาคสนาม การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้วิธีการสัมภาษณ์ เป็นเครื่องมือหลัก ซึ่งการสัมภาษณ์นั้นจะต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลผู้ที่ให้สัมภาษณ์ ดังนั้นผู้วิจัยจึง จำเป็นที่จะต้องคำนึงถึงจริยธรรมการวิจัยที่สำคัญ 2 แนวทางดังนี้

1. ความยินยอมของผู้ให้ข้อมูล เนื่องจากวิจัยใช้เครื่องมือวิจัยด้วยวิธีการเก็บข้อมูลจากการ การสัมภาษณ์ทั้งแบบเป็นทางการและไปเป็นทางการเป็นเครื่องมือหลัก ดังนั้นก่อนที่จะสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลทุกครั้ง ผู้วิจัยจำเป็นต้องขออนุญาต ถามความสมัครใจ และความยินยอมของผู้ให้ข้อมูล ที่จะยินยอมให้สัมภาษณ์ โดยผู้วิจัยจะชี้แจงให้ผู้ให้ข้อมูลได้ทราบถึงวัตถุประสงค์การวิจัย ประโยชน์ของการวิจัยครั้งนี้ และสาเหตุที่เลือกบุคคลเหล่านั้นมาเป็นผู้ให้ข้อมูล รวมทั้งตอบข้อ สงสัยต่าง ๆ ที่ผู้ให้ข้อมูลต้องการความกระจ่างชัด

2. การรักษาความลับของผู้ให้ข้อมูล การศึกษาวิจัยครั้งนี้อาจจะมีบางประเด็นที่ผู้ให้ ข้อมูลไม่อาจเปิดเผยตัวตนได้ เช่น เรื่องของไสยศาสตร์หรือเรื่องอื่น ๆ ดังนั้นผู้วิจัยจะทำตาม ประสงค์ของผู้ให้ข้อมูลในการที่จะไม่เปิดเผยชื่อหรือข้อบ่งชี้ใด ๆ ที่จะสื่อให้เห็นถึงบุคคลผู้ให้ ข้อมูลนั้น ๆ ลงในรายงานการวิจัยหรือในเอกสารอื่น ๆ ที่นำผลการวิจัยไปเผยแพร่